

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2007

Katrin Harvalíková

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

ALTERNATIVNÍ TRESTY

Autor: *Katrin Harvalíková*

Vedoucí práce: *doc. PhDr. Miroslav Somr DrSc.*

Studijní program: *Sociální pedagogika, specializace v pedagogice*

Datum odevzdání: *27. dubna 2007*

PROHLÁŠENÍ :

Prohlašuji tímto, že jsem bakalářskou práci na téma: „Alternativní tresty“ zpracovala samostatně a použila pouze knih a pramenů v práci uvedených.

České Budějovice dne 27. dubna 2007

Katrin Harvalíková

PODĚKOVÁNÍ :

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Somrovi DrSc., vedoucímu závěrečné práce za odborné vedení a podporu při zpracování této bakalářské práce.

ANOTACE

Téma: Alternativní tresty

Zpracovala: Katrin Harvalíková

Předložená bakalářská práce se zabývá problematikou trestu v jeho obecné podobě, seznámení s tresty a postupy nespojenými s odnětím svobody – alternativními tresty, zejména trestem Obecně prospěšné práce, jeho rozsahem a způsobem výkonu a spolupráci s Probační a mediační službou.

Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Miroslav Somr DrSc.

OBSAH

1. Úvod.....	7
2. Trest.....	8
2.1. Pojem, úloha a účel trestu.....	8
2.1.1 Pojem trestu.....	8
2.1.2 Úloha trestu.....	8
2.1.3 Účel trestu.....	9
2.2 Podstata soudního trestu z hlediska historie.....	9
3. Trestný čin.....	10
4. Alternativní tresty.....	13
4.1 Definice alternativy.....	13
4.2 Druhy alternativních trestů.....	14
4.2.1 Alternativní tresty v užším pojetí.....	14
4.2.2 Alternativní tresty v širším pojetí.....	15
4.3 Další alternativy.....	16
4.4 Cíle alternativních trestů.....	17
5. Obecně prospěšné práce (OPP).....	18
5.1 Právní úprava obecně prospěšných prací.....	21
5.2 Hmotně právní úprava OPP.....	22
5.3 Rozsah a způsob výkonu trestu OPP.....	23
5.4 Pojem „Stanovená doba“.....	25
5.5 Podmínky přeměny OPP v trest odnětí svobody.....	26
6. Procesně právní úprava OPP.....	27
6.1 Nařízení výkonu trestu OPP.....	27
6.2 Výkon trestu OPP.....	28
6.3 Odklad a přerušování výkonu OPP.....	29
7. Alternativní tresty v zahraničí.....	30
8. Psychologické aspekty nepodmíněného trestu odnětí svobody a trestu nespojeného s odnětím svobody.....	33

9. Probační a mediační služba (PMS).....	35
9.1 Role a činnost Probační a mediační služby.....	37
9.2. Statistické vyhodnocení činnosti PMS v ČR.....	40
10. Poznatky získané formou dotazníkového šetření.....	47
11. Závěr.....	50
12. Seznam použité literatury.....	52
13. Přílohy.....	53

1. Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si vybrala problematiku trestu, název práce zní: „Alternativní tresty“. S trestem se setkáváme od dětství, setkáváme se s ním v různých oblastech společenského života. V dětství jsou ukládány tresty za neposlušné chování, jsou jimi zákaz sledování televizních pořadů, zákaz jízdy na kole apod. Tresty jsou ukládány i během školní docházky, každý z nás zná trest v podobě poznámky v žákovské knížce, každý z nás někdy zůstal „po škole“. S trestem se setkáváme i ve sportu a to v podobě trestných minut, žlutých a červených karet apod. Takto bychom mohli pokračovat. Trest a trestání je širokým pojmem. Jediným výlučným základem trestní odpovědnosti podle českého trestního práva je, de facto i de iure, trestný čin.¹⁾ Právním následkem tohoto základu je trest, sankce. Ve své bakalářské práci se zabývám trestem z hlediska trestního práva, a to jak hmotného, tak i procesního, tedy trestním soudem.

Práce je zaměřena na „Tresty a postupy nespojené s odnětím svobody – Alternativní tresty“. Především trest obecně prospěšných prací a na činnost probační a mediační služby.

Cílem mé práce je proto poskytnout odpovědi na otázky týkající se trestu v jeho obecné podobě, seznámení s problematikou alternativních trestů, výkonem trestu obecně prospěšných věcí, cílem je i srovnání psychologického působení uvedených legálních forem trestu.

Pracuji u Vězeňské služby ČR služebně zařazena ve vazební věznici České Budějovice, jediném vězeňském zařízení v Jihočeském kraji. Z toho důvodu je práce doplněna poznatky a zkušenostmi z tohoto regionu, včetně informací z Probační a mediační služby.

¹⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné. II. vydání. Brno, 1996, str. 88

2. Trest

V této kapitole jsem se zaměřila na trest v jeho obecné podobě, jedná se o seznámení s oblastí trestu. Uvedu pojem, úlohu a účel trestu, jeho podstatu z hlediska historie a nakonec zakotvení trestu v právním řádu ČR.

2.1 Pojem, úloha a účel trestu

2.1.1 Pojem trestu

„Trest můžeme vymezit de lege lata z hlediska jeho vztahu ke spáchanému trestnému činu, z hlediska toho, jak se dívá na pachatele a jeho delikt, z pohledu cílů, které sleduje, z hlediska subjektu, který jej ukládá a konečně z hlediska jeho vykonatelnosti, vzhledem k vůli odsouzeného“²⁾ Trest lze definovat jako: „Opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolány soudy v trestním řízení, jím se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli, trestem se tak vyslovuje společenské odsouzení činu a jeho pachatele.“³⁾

2.1.2 Úloha trestu

Trest je jedním z prostředků státního donucení, jichž stát používá při plnění svých funkcí vedle prostředků politických, ekonomických aj., přičemž úloha trestu v našem trestním právu záleží v tom, že je prostředkem v rukou státu k ochraně společnosti a občanů před trestnými činy. Stát má tedy nejenom právo, ale zároveň i povinnost ukládat trest za trestné činy.⁴⁾ Již ve své době Leonardo da Vinci prohlásil: „Kdo zlo netrestá, dovoluje, aby bylo pácháno dál.“⁵⁾ Znakem trestu je, že se jím působí určité osobě určitá újma. Pohrůžka takovými újmy, jejich ukládání a výkon mají odvracet pachatele i ostatní členy společnosti od páchání trestných činů⁶⁾. Důležitou úlohou trestání je, aby

²⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné. II. vydání. Brno, 1996, str. 256

³⁾ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha. Codex, 1997, str. 197

⁴⁾ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha. Codex, 1997, str. 196

⁵⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné. II. vydání. Brno, 1996, str. 20

⁶⁾ Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část, Praha. Codex, 1997, str. 197

uložení spravedlivého trestu přispělo k vytváření atmosféry nepříznivé dalšímu páchání trestných činů.

2.1.3 Účel trestu

Účel trestu je vymezen v ust. § 23 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v platném znění : „Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“⁷⁾ Takto koncipovaný účel trestu je strukturou dílčích a konečného cíle, jež vytvářejí jeden celek. Oním konečným, resp. Základním cílem trestu je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Zabránit odsouzenému v další trestné činnosti a vychovat ho k řádnému životu. Toto působení na odsouzeného je pak zároveň prostředkem výchovného působení i na ostatní členy společnosti. Žádné jiné cíle trestem sledovat nelze, zejména ne ty, k jejichž dosažení se trestní právo hodí ze všech prostředků nejméně, např. ekonomické, které rozhodně nelze „dohánět“ ostrou trestní represí.⁸⁾ Spravedlivé a včas ukládané tresty mohou působit na ostatní členy společnosti, varovat je před pácháním trestných činů, přesvědčovat je o tom, že trest je pravděpodobný.

2.2 Podstata soudního trestu z hlediska historie

Problematika účelu trestání zaujímala v historii trestněprávních nauk vždy zvláštní místo. Odhalování podstaty trestu bylo a je vlastně i dnes otázkou především jeho účelu ve společnosti, ve vztahu k pachateli, jak skutečnému, tak potenciálnímu.⁹⁾ V tomto smyslu byla v historii podstata soudního trestu chápána, a s určitými modifikacemi je tak tomu i nyní, v zásadě trojím způsobem:

a) tzv. teorie absolutní

⁷⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád. Praha, Linde a.s., 2001, str. 35

⁸⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné., II. vydání. Brno, 1996, str. 259-260

⁹⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné., II. vydání. Brno, 1996, str. 253

vyjádřené formulí: punitur, quia peccatum est (trestá se, protože bylo spácháno zlo), neboli též teori taliační (ius talionis),¹⁰⁾ spatřující účel a tím i podstatu trestu v něm samotném, kdy trest nelze odůvodňovat nějakými pro společnost užitečnými účely, neboť tento je účelem sám o sobě, je opodstatněn sám sebou, je chápán jako spravedlivá odplata za spáchaný zločin.

b) tzv. teorie relativní

vyjádřené formulí: punitur, ne peccetur (trestá se, aby nebylo pácháno zlo),¹¹⁾ zahrnující široké spektrum myšlenek negativní (odstrašující), jakož i pozitivní (zejména resocializační) generální i individuální prevence, spojující podstatu trestu s účelem stojícím mimo samotný trest, tzn. S ochranou určité společnosti, jedince. Prvek odplaty odmítají.

c) tzv. teorie smíšené

označené též výrazem „Vereinigungs theorie“,¹²⁾ usilující o spojení idejí trestů odplatných a účelově pojatých, snažící se překonat protiklad mezi teoriemi absolutními a relativními.

Směrem k teoriím smíšeným se ubíral i vývoj ve 20. století, neboť se ukazuje, jakožto určité optimum, využívání pokud možno pozitiv směrů absolutních a relativních

3. Trestný čin

Trestný čin je jedním z aspektů lidské zkušenosti, který vyvolává představu zla a porušování zákona a který byl mnohokrát a různě definován a vykládán. Pro klasického a pedantského vědce může být trestný čin dramatem, představením konfliktu mezi silami dobra a zla, čehož , čehož výmluvným typickým příkladem jsou řecké tragédie, Shakespearův Macbeth a Dostojevského Zločin a trest. Pro moralistu je trestný čin projevem duchovní hříšnosti, a právě tohle degenerující zlo a nemoc duše musí být úplně a okamžitě vykořeněno silou sebeovládání a počestností. Trestný čin se často přirovnává k hříchu, tj. k porušování přirozeného práva, Deseti přikázání dalších příkazů v Bibli,

¹⁰⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné., II.vydání. Brno,1996, str. 254

¹¹⁾ Novotný, O. a kol.:Trestní právo hmotné,I. Obecná část, Praha. Codex,1997,

¹²⁾ Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné., II.vydání. Brno,1996, str. 254

Talmundu a Koránu. Pro jiné má trestný čin jiný význam: pro reportéra je to zpráva, pro detektiva je to práce, pro zloděje je to byznys a pro oběť představuje strach a ztrátu. Pro většinu lidí však trestný čin není nic víc, než porušením obecně akceptovaného souboru pravidel. Podpořených mocí a autoritou státu. Třebaže tyto mnohé další definice trestného činu mohou být z určitého konkrétního pohledu důležité, pro zcela jednoznačnou definici mají jen malý význam. Chápání trestného činu jako hříchu může nicméně představovat bod, od něhož se lze odrazit, protože vývoj definic trestného činu je vnitřně svázán s historickými představami o dobru a zlu a s pojmem přirozeného práva.¹³⁾

Zákonná definice trestného činu je upravena v § 3 odst. 1 a 2 trestního zákona – trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně a jehož stupeň nebezpečnosti je u dospělých větší než nepatrný, u mladistvých vyšší než malý. Aby se určitý čin stal trestným činem, musí naplňovat formální znaky trestného činu a zároveň materiální znak (určitý stupeň společenské nebezpečnosti). V některých zahraničních právních úpravách se můžeme setkat pouze s formálním pojetím trestného činu, kdy trestný čin musí pouze naplňovat znaky stanovené zákonem. Tak je tomu například v sousedním Německu, kde materiální regulativ může hrát roli v rámci rozhodování o postupu v trestním stíhání.

V odborné literatuře se můžeme setkat s mnoha různými definicemi trestu lišícími se podle kontextu, ve kterém jsou zrovna uváděny. Všechny se ale obecně shodují na tom, že je to určitá odplata za něco, co nemělo nastat, co je v rozporu buď s normami právními nebo morálními. Odplata je často chápána jako sociální msta neboli snaha po uložení trestu co nejvíce odpovídajícího povaze provinění. Tento přístup se zajímá pouze o to, aby trest odpovídal zločinu, a je tak starý jako historie sama. Ve dvacátém a jednadvacátém století je ale teorie odplaty pomalu opouštěna, neboť demokratická společnost je založena na zásadách práv jednotlivce a občanských svobod, kde tresty v podobě „vyrovnaných účtů „ představující rozpor v hodnotách.

¹³⁾ Iniciardy, J.A.:Trestní spravedlnost.Praha:Victoria Publishing,a.s.,1994, str.45

V oblasti trestněprávní se trestem rozumí: „Jeden z prostředků státního donucení ukládaných jménem státu k tomu povolanými soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachatelem, trestem se tak vyslovuje společenské odsouzení činu a jeho pachatele“.¹⁴⁾ Typickým a nezbytným znakem trestu je, že se jím působí určité osobě určitá újma. Tato újma, protože výrazně zasahuje do občanských práv, nesmí překročit hranici nezbytnou k dosažení účelu trestu.

České trestní právo je založeno na zásadě humanismu, z čehož vyplývá zákaz mučení, krutých nelidských nebo ponižujících trestů zakotvený v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, kde se traduje požadavek článku 10 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, a zákonný zákaz ponižení lidské důstojnosti výkonem trestu. Pokud jde o mučení, definovala je Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení z roku 1987 jako jednání, jímž je veřejným činitelem nebo z jeho podnětu člověku úmyslně působeno silné tělesné či duševní utrpení, a to s určitým cílem (přiznání, potrestání, zastrašení...). Touto problematikou se rovněž zabývá i čl. 3 Evropské úmluvy o lidských právech.¹⁵⁾

Účel trestu byl v minulosti pojímán odlišně od dnešního pojetí. Zaujímal zvláštní místo v historii trestněprávních nauk i filozofických směrů. Absolutní teorie chápala trest pouze jako odplatu a nespojovala s ukládáním trestu žádné společenské účely. Oproti tomu teorie relativní přikládala trestu již určité cíle užitečné pro společnost, snaží se vyzvednout požadavek spravedlnosti trestu a rozlišovat mezi generální a individuální prevencí. O prolnutí obou teorií se pokouší teorie smíšené, které se snaží spojit myšlenku odplatného trestu a trestu sledujícího širší společenské i individuální účely. Na trest, který má splnit svůj účel, jsou kromě individuální a generální prevence kladeny další požadavky. Trest, má-li změnit určité chování, musí být individualizován, neboť co je pro jednoho trestem, druhého nechává lhostejným a pro třetího může být dokonce odměnou. Individualizace trestu lze alespoň u některých deliktů založit na převládající motivaci kriminálního chování a tím na motivaci subjektů obecně. Klíčem může být individuální hierarchie hodnot. Hodnoty prakticky označují cíle motivovaného chování (pachatelem je prožíván jako odmítání nejen jeho chování, ale i jeho osoby), musí se odměna vztahovat

¹⁴⁾ Novotný, O. a kol. :Trestní právo hmotné,PrahaCodex, 1997, str.197

¹⁵⁾ Sudre,F. Mezinárodní a evropské právo lidských práv.Brno, 1997, str. 163

k žádoucímu chování. Trest, neprovází-li jej odměna, nemá vliv na změnu cílů, jichž se snaží trestaná osoba dosáhnout, v mnoha případech má za následek pouze změnu cest, které vedou k těmto cílům.¹⁶⁾ Odměnou je zde myšlen trestní rejstřík bez záznamu za spáchaný trestný čin a možnost odsouzeného vykonat svůj trest na svobodě a nebýt vytržen ze svého sociálního prostředí. Ke zvýšení účinku prevence je nutno usilovat o neodvratnost trestu a k jeho uložení musí dojít bezprostředně po provinění, aby mezi tím nedošlo u pachatele k utvrzení se o správnosti svého chování. Pro účinnost trestu je velmi žádoucí jeho spravedlivost a adekvátnost, nesmí být ani přísnější ani mírnější, než je nezbytně nutné k ochraně společnosti.

4. Alternativní tresty

4.1. Definice alternativy

Při slově trest se většině populace vybaví jako první vězení, tedy trest odnětí svobody nepodmíněně. Není to ovšem trest jediný, který náš právní řád zná. V posledních letech dosahují značné popularity tzv. tresty alternativní, které jsou z ekonomického hlediska pro stát podstatně levnější a pro odsouzeného často vhodnější a účinnější než trest odnětí svobody.

Alternativou se rozumí možnost volit mezi dvěma a více způsoby řešení. V trestním právu to znamená, že soudce při ukládání trestu odsouzenému má možnost uložit trest odnětí svobody nebo naopak vybrat trest, který bude vykonáván na svobodě. Toto rozhodování klade na osobu soudce značné nároky. Soudce musí mít nejen bezvadné znalosti v oblasti práva, ale také v oblasti psychologie a sociologie. Uložení trestu pro dobrého a zodpovědného soudce neznamena pouze vyřknout nad odsouzeným ortel určitého trestu, a tím celý případ uzavřít, ale také se zamyslet nad osobou odsouzeného, zvážit jeho sociální situaci, a především vybrat pro něj vhodný trest vzhledem k závažnosti spáchaného trestného činu. Jistě není snadné vybírat z možných trestů, které nabízí český trestní zákon, protože jedinečnost osobnosti každého pachatele a nutnost individualizace trestu nutí soudce k pečlivému zvážení nabízených možností potrestání a

¹⁶⁾ Černíková, V., Makariusová, V.: Sociální ochrana, Praha: Vydavatelství PA ČR, 1996, str. 34

následnému a vybrání toho trestu, o němž je soudce přesvědčen, že nejlépe splní svůj účel.

Nejlépe smysl alternativy v trestním právu vystihuje její čtyřbodová definice:

1) Alternativa je volba trestu nespojeného s odnětím svobody. Je ukládán pachateli, který by jinak byl odsouzen k trestu odnětí svobody.

2) Alternativa trestu odnětí svobody nesmí zahrnovat žádnou ztrátu svobody. Jinak by ,mohlo jít pouze o vylepšení trestu odnětí svobody, o jeho lepší a humánnější výkon.

3) Pachatel musí být schopen vyhovět stanoveným podmínkám, což se týká zejména výše ukládaného peněžitého trestu.

4) Délka trvání alternativní sankce musí být úměrná trestnému činu a délce odnětí svobody. Který by jinak byl trestný čin uložen¹⁷⁾

4.2. Druhy alternativních trestů

V odborné literatuře se setkáváme s rozlišením alternativních trestů v užším a širším pojetí. Zatímco do užšího pojetí řadíme takové tresty, které v sobě zahrnují odborné psychosociální vedení a kontrolu pachatele, které jsou zajišťovány specializovanou sociální službou (v ČR se jedná o Probační a mediační službu působící v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR). Pod pojmem alternativní trest v širším pojetí rozumíme všechny tresty nespojené s odnětím svobody. Alternativní tresty se ukládají místo trestu odnětí svobody nebo se s ním kombinují. Při jejich neplnění může nastat náhradní sankce – většinou trest vězení.

4.2.1 Alternativní tresty u užším pojetí

- Podmíněné odsouzení – spočívá v podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu od jednoho do pěti let. Podmíněně odložit lze pouze trest odnětí svobody v trvání do dvou let. Podmíněné odsouzenému může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti (např. podrobit se výcviku pro získání zaměstnání, vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, léčení a závislosti na návykových látkách,

¹⁷⁾ Černíková, V., Makariusová, V.: Sociální ochrana, Praha: Vydavatelství PA ČR, 1996, str. 111

zdržet se hazardních her atd.) nebo povinnost nahradit škodu, kterou pachatel trestným činem způsobil. (viz § 58-60 tr.z.)

- Podmíněné odsouzení s dohledem, kterým soud podmíněně odloží na zkušební dobu jednoho do pěti let výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři roky. Soud nad pachatelem zároveň vysloví (probační) dohled, který spočívá v pravidelném osobním kontaktu pachatele s pracovníkem Probační a mediační službou. Obdobně jako u podmíněného trestu může uložit přiměřená omezení a povinnosti. (viz § 60a-60b tr.z.)

- Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti pachatele odpracovat osobně a bezplatně ve svém volném čase soudem stanovený počet hodin (v rozmezí 50 – 400 hodin). Práce má být vykonávána ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí. (viz § 45 tr.z.)

4.2.2. Alternativní tresty v širším pojetí

- Peněžitý trest – ve výměře od dvou tisíc korun do pěti milionů korun českých, pokud pachatel získal nebo chtěl získat trestným činem majetkový prospěch, popř. u méně závažných trestných činů, pokud není třeba ukládat trest odnětí svobody. Současně s uložením peněžitého trestu ukládá soud tzv. náhradní trest odnětí svobody do dvou let, pokud by peněžitý trest nebyl zaplacen. (viz § 53 – 54 tr.z.)

- Trest zákazu činnosti na jeden rok až deset let, pokud pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností, např. při řízení automobilu, při výkonu určitého povolání (lékaře, policisty, účetní atd.). (viz § 49 – 50 tr.z.)

- Trest vyhoštění, který se ukládá pouze cizincům, kteří nemají na území republiky povolen dlouhodobý pobyt ani jim nebyl poskytnut azyl a znamená zákaz zdržovat se po dobu jednoho roku až deseti let nebo na dobu neurčitou na území ČR. (viz § 57 tr.z.)

- Trest zákazu pobytu na jeden rok až pět let v místě, kde pachatel spáchal nebo opakovaně páchá trestnou činnost, nelze však zakázat pobyt v místě, kde má občan trvalý pobyt. (viz. § 57a tr.z.)
- Trest propadnutí majetku, který je ukládán buď pachatelům, odsuzovaným za zvlášť závažný úmyslný trestný čin nebo pokud uložení jiného trestu není třeba. (viz § 51- 52 tr.z.)
- Trest propadnutí věci, která byla získána trestným činem nebo byla ke spáchání použita. (viz § 55 – 56 tr.z.)

Trestní zákon zná ještě dva další druhy trestů, které však nelze v pravém slova smyslu považovat za alternativní. Udělují se jen v případě uložení přísného trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta a pouze jej doplňují vzhledem ke zvlášť zavrženíhodné pohnutce pachatele – ztráta čestných titulů a vyznamenání a ztráta vojenské hodnosti.

4.3. Další alternativy

Vedle alternativních trestů existují v trestním právu další alternativy:

- Alternativy ke klasickému trestnímu řízení, které umožňují řešit věc odklonem od standardního trestního řízení, to znamená mimo hlavní líčení. Podmínkou využití těchto postupů (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání) je např. náhrada škody ze strany obviněného nebo uzavření dohody s poškozeným o její náhradě, souhlas obviněného a u narovnání také poškozeného s tímto postupem. Využití těchto postupů často předchází mediační jednání mezi poškozeným a obviněným, které může zprostředkovat Probační a mediační služba. (viz § 307 – 314 tr.ř.)
- Alternativy k potrestání, kterými soud rozhoduje o upuštění od potrestání nebo podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. U podmíněného upuštění od potrestání s dohledem stanovuje zkušební dobu. Dohled a kontrolu chování pachatele, případně plnění dalších uložených povinností a omezení zajišťuje Probační a mediační služba. (viz § 24 – 26b tr.z.)

- Alternativy k vazbě, které umožňují ve vhodných případech nahradit pobyt pachatele ve vazbě jiným opatřením. Jedná se o záruku sdružení nebo důvěryhodné osoby, slib pachatele, že povede řádný život nebo dohled pracovníka Probační a mediační služby. (viz § 71 – 73a tr.ř.)
- Alternativy k výkonu uloženého trestu, které umožňují podmíněně upustit od výkonu zbytku uloženého trestu. Jedná se o podmíněné propuštění odsouzeného z trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo trestu zákazu pobytu. Při tomto rozhodnutí je stanovena zkušební doba, u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody může být nad odsouzeným vysloven také (probační) dohled nebo uložena další omezení a povinnosti. (viz § 61 – 64 tr.z.)

4.4 Cíle alternativních trestů

Vzhledem k faktu, že nepodmíněné tresty odnětí svobody mají spíše desocializační než resocializační účinky, je žádoucí, aby byly uplatňovány pouze jako „ultima ratio“, jako poslední možné řešení. Nezanedbatelnou skutečností je i negativní působení vězeňského prostředí na psychiku všech osob, které se uvnitř vězení nachází. Jedná se jak o samotné odsouzené, tak i o ty, kteří ve vězení pracují. Považuji za bloudění v začarovaném kruhu, pokud odsouzený k nepodmíněnému trestu odnětí svobody získá za svého pobytu ve vězení nové zkušenosti a znalosti o zdokonalení páčání trestné činnosti, pro propuštění spáchá další trestný čin a vrací se opět do vězení. V tomto případě trest neplní svůj účel, nebrání totiž odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a nevychovává jej k tomu, aby vedl řádný život. Pokud se trest mívá svým účinkem, tak je načase začít hledat vhodné alternativy, které by nevyhovující trest nahradily. Je nutné najít nové efektivnější způsoby zacházení s pachateli trestných činů a pokusit se až do nedávné doby tolik preferovaný trest odnětí svobody nahradit tresty vykonávanými na svobodě.

Jedním z hlavních cílů, ke kterým se mělo zavedením alternativních opatření dospět, bylo snížení míry zasahování do osobní svobody pachatele. Proti zavádění nových alternativ jsou často vznášeny námitky, mezi které často patří i názor, že alternativní

opatření ve skutečnost nenahrazují trest odnětí svobody, ale že v praxi spíše zaujímají místo méně radikálních nevězeňských trestů. Obecné pravidlo upravující vztah mezi vězeňskými a nevězeňskými tresty, které můžeme chápat jako výraz toho, že omezování ukládání vězeňských trestních sankcí je považováno za žádoucí, nalezneme ve švédském trestním zákonu. Stojí zde, že „soud... by měl mít především na paměti skutečnost, že trest má příznivě napomoci pachatelově adaptaci ve společnosti“.¹⁸⁾

Jak už jsem výše zmínila, podle mého názoru trest odnětí svobody uložený v případě, kdy je vhodnější trest alternativní, napomáhá pachateli adaptovat se nikoli ve společnosti, ale spíše v kriminálním prostředí, kde si propuštěný může lépe ověřit své poznatky a zkušenosti, které nabyl ve vězeňském prostředí. Často se z těchto lidí stávají recidivisté, kteří páchají stále závažnější trestné činy a výrazně se u nich snižuje možnost, že by je soud přinutil k respektování našich zákonů a vychoval z nich řádné občany.

5. Obecně prospěšné práce (OPP)

Jedním z nejnovějších alternativních trestů upravených v českém trestním zákoně je trest obecně prospěšných prací. Obecně prospěšné práce (community service) – někdy též nazývané jako společensky prospěšné práce, jsou pravděpodobně jedním z nejprogresivnějších ambulantních opatření evropského trestního práva posledních několika let. Odborníci do nich vkládají největší naděje, protože právě ony nabízejí nejvíce možností pro budoucí využití.¹⁹⁾

Obecně prospěšné práce jsou sankcí nepochybně více punitivní, než je tomu u podmíněného odsouzení, zejména v těch případech, jestliže podmínění odsouzení není spojeno s určitými omezeními a povinnostmi. To je zřejmě také hlavním důvodem, proč ukládání tohoto trestu nemusí být nutně omezeno na prvopachatele. Z povahy trestu ale jasně vyplývá, že trest nelze uložit několikanásobnému recidivistovi, osobám s výraznějším protispolečenským zaměřením a profesionálním zločincům. Obecně prospěšné práce bývají obvykle koncipovány jako trestněprávní sankce, kterou ukládá

¹⁸⁾ Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. České vězeňství 1995, č. 2, str. 29

¹⁹⁾ Alternativní opatření k trestu odnětí svobody, České vězeňství, 1994, č. 4, str. 32

soud, protože byl spáchán trestný čin menší závažnosti a účelu trestu není nutno dosahovat odnětím svobody.

Zákonná úprava se v mezinárodním srovnání různí a lze zjistit tyto možné úpravy:

- obecně prospěšné práce jako alternativa odnětí svobody
- obecně prospěšné práce jako alternativa náhradního trestu odnětí svobody za nedobytný peněžitý trest
- obecně prospěšné práce jako soudem uložená povinnost při podmíněném zastavení trestního stíhání nebo při podmíněném odsouzení²⁰⁾

Opatření ve formě obecně prospěšných prací je založeno na principu, že pachatel není uvězněn, ale je ponechán na svobodě a je mu soudem uloženo, aby odpracoval určitý počet hodin pro obec, organizaci či soukromou osobu. Tato pachatelem vykonaná práce by měla být vykonána bezplatně, ve volném čase odsouzeného a jako určitá forma kompenzace za škody způsobené trestným činem by měla prospět celé společnosti. Mělo by se jednat o práci, která je užitečná pro pachatele i pro společnost, odpovídá schopnostem a vědomostem pachatele a přináší mu morální užitek. Výsledek práce je hodnocen z hlediska bezporuchového vedení, spokojenosti zaměstnavatele a sebehodnocením pachatele. Velká originalita tohoto opatření spočívá ve skutečnosti, že se společností prostřednictvím organizace, ve které jsou obecně prospěšné práce vykonávány, aktivně zúčastní řešení trestného činu. Účast zasahuje i do pachatelovy nápravy a resocializace. Při srovnání s probací se nám zde vedle odsouzeného a probačního pracovníka objevuje nový pozitivní prvek, a to společnost coby třetí účastník. Společnost je zde reprezentována osobou pověřenou dohledem nad splněním úkolů uložených odsouzenému, dále spolupracovníky na pracovišti a dalšími členy organizace, kde odsouzený uloženou práci vykonává.²¹⁾

Někdy bývají vyslovovány pochybnosti, zda práci, i když je v daném případě o práci obecně prospěšnou, lze vůbec považovat za významnou součást sociálních práv. Proti tomu lze uplatnit námitku, že práce sice tvoří obsahovou náplň tohoto trestu, avšak újmou

²⁰⁾ Suchý, O., Válková, H. :Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody. Právní rozhledy, 1996, č. 4, str. 151

²¹⁾ Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4, str. 32

je tu zejména citelný zásah do volného času pachatele skutečnost, že za vykonanou práci pachatel neobdrží žádnou odměnu, protože zde nejde o klasický pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Sama práce zde představuje významný výchovný prvek, protože je příležitostí tomu, aby odsouzený, který by jinak byl pouhým pasivním vykonavatelem příkazů či zákazů, se aktivně přičinil o svou převýchovu. Tímto má být podpořena pachatelova sebedůvěra a sociální odpovědnost. Práce vykonávaná ve veřejném zájmu má přinést pachateli morální užitek, má sloužit k jeho začlenění do společnosti a přispět k jeho pracovní adaptaci. Významným rysem obecně prospěšných prací je fakt, že „vyžaduje na odsouzeném, aby dal svůj čas a své schopnosti k dispozici společnosti, jejíž platné právo porušil“.²²⁾

Práce, která má být vykonána, musí odpovídat nejen potřebám a schopnostem pachatele, ale i lokálním podmínkám. V souvislosti s tímto lze leckdy narazit na odpor a určité znepokojení obyvatelstva v místě výkonu práce, jedná-li se o pachatele trestného činu určité závažnosti. Okolí má často obavy z možného konfliktu a automaticky se staví k celému institutu obecně prospěšných prací záporně. K úspěšnému výkonu práce je také potřeba pochopení spoluobčanů a určitý stupeň jejich tolerance., Základem je skutečnost, že společnost by měla být informována o tom, že trest obecně prospěšných prací je možné uložit pouze za méně závažné trestné činy místo krátkodobého trestu odnětí svobody a nemůže být uložen ani recidivujícímu vrahovi či těžkému násilníkovi, protože tyto osoby jsou pro výkon tohoto trestu naprosto nevhodné. Proto je třeba provádět výběr adepta na obecně prospěšné práce velmi pečlivě, na základě důkladné analýzy celkové situace., Kvalita vykonané práce a působení probačního pracovníka může kladně ovlivnit postoje společnosti. Nízká kvalita prováděné práce je špatným příkladem a ani pachatelé sami v ní zpravidla nenacházejí uspokojení, neboť se jim nedostane potřebného uznání.

Je nutné trpělivě a pečlivě vytvářet předpoklady pro to, aby obecně prospěšné práce byly chápány jak společností, tak i soudci, kteří tuto sankci pachateli ukládají, a v neposlední řadě i pachateli jako nezbytný předpoklad jejich rychlé a bezproblémové resocializace.

²²⁾ Vanduchová, M.: K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996, č. 7, str. 397

Přes určitý punitivní charakter tohoto trestu je třeba zdůraznit, že tento druh trestu zdaleka neznamená pro pachatele jen negativní zkušenost, ale má pro něj i řadu pozitivních aspektů. Pachatel je sice povinen bezplatně vykonávat stanovenou práci a může mu hrozit i určitý stupeň stigmatizace, naproti tomu jsou však tyto nevýhody dostatečně kompenzovány některými přednostmi a výhodami. Mezi největší klady patří fakt, že pachatel není vytržen ze svého vlastního prostředí, zůstává zachován rodinný svazek a sociální kontakty a odsouzený není vystaven obecnému riziku kriminologické infekce, kterou přináší výkon trestu odnětí svobody.

Pro používání tohoto druhu trestu hovoří tři podstatná hlediska, a to:

- 1) Represivní aspekt, tj. sankce, poskytuje možnost alespoň symbolického zadostiučinění,
- 2) Punitivní aspekt, tj. v dnešní společnosti stále výše ceněný volný čas je zkrácen pro účely trestu,
- 3) Resocializace lze tímto druhem trestu docílit spíše než krátkodobým trestem odnětí svobody.²³⁾

5.1. Právní úprava trestu obecně prospěšných prací v ČR

Novelu trestního zákona č. 152/1995 Sb. byl s účinností od 1.1. 1996 rozšířen systém trestů o novou alternativu trestu odnětí svobody – trest obecně prospěšných prací. Jeho zavedení je v souladu se současným mezinárodním kriminálně politickým trendem projevujícím se v úsilí o širší využívání trestů nespojených s odnětím svobody těmito alternativami. Nemalý podíl na současné právní úpravě trestu OPP má i poslední novela trestního zákona č. 265/2001 Sb., která přispěla k rozšíření možností, v čí prospěch trest OPP vykonávat a zavedla možnost soudu přihlédnout při ukládání trestu OPP ke stanovisku pachatele. Současně představuje dovršení snah právních odborníků, kteří na nemalou kriminálně politickou hodnotu tohoto trestu a pozitivní zahraniční zkušenosti s jeho uplatňováním již delší dobu upozorňovali a doporučovali jeho převzetí do českého trestního zákona. Jedná se o samotný druh trestu, který má být významnou alternativou nejen k trestu odnětí svobody, ale i jiným druhům trestu (viz § 45 odst. 1

²³⁾ Suchý, O., Válková, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody, 1996, č.4, str. 152

TZ). Trest obecně prospěšných prací je upraven v § 45 a 45a trestního zákona a jeho výkon v § 335 – 340b trestního řádu.

5.2. Hmotněprávní úprava trestu OPP (§45 a 45a TZ)

Uložení trestu obecně prospěšných prací je vázáno na dvě základní podmínky. Jednak musí jít o odsouzení za trestný čin, jehož horní hranice sazby nepřevyšuje pět let odnětí svobody, a jednak musí být splněn požadavek, že vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a možnosti nápravy pachatele uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba.²⁴⁾

Podmínky pro uložení trestu OPP jsou tedy vymezeny tak, aby se tento druh trestu uplatnil u pachatelů méně závažných trestných činů, na něž není třeba působit trestem odnětí svobody a z určitých důvodů zároveň nepostačuje nebo není vhodné uložení peněžitého trestu, ať již samostatného nebo v kombinaci s jiným trestem nespojeným s bezprostředním odnětím svobody.

V § 45 ods. 2 TZ se stanoví, kdy lze trest OPP uložit, a to pouze za splnění obou výše uvedených podmínek, i když ve zvláštní části trestního zákona není stanoven. Může být uložen jako trest samotný nebo i vedle jiného trestu, nelze ho uložit současně s trestem odnětí svobody.

Zákonným předpokladem pro uložení trestu OPP je správné posouzení jeho vhodnosti a účelnosti vzhledem k osobě pachatele.

Vhodnost uložení trestu OPP je nutné zvažovat v úzké souvislosti s §23 odst. 1 TZ a § 31 odst. 1 TZ. Trestem musí být naplněn jeho účel jak po stránce generální, tak individuální prevence a soud zároveň musí přihlédnout ke stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost, k možnosti nápravy a poměrů pachatele. Soudce samozřejmě bere v úvahu i individuální posouzení okolností případu, osobu pachatele a ekonomiku řízení, protože i tyto aspekty mohou podstatně ovlivnit rozhodnutí soudce o druhu trestu. Po pečlivém zhodnocení všech těchto okolností rozhodne soudce o vině, trestu a jeho výši.

²⁴⁾ Balzer, J. Trest obecně prospěšných prací, 1997, č. 29, str. 12

Pokud jde o stanovení okruhu trestných činů, za něž lze trest OPP uložit, podle mého názoru horní hranice pěti let odnětí svobody je příliš vysoká, protože do této skupiny můžeme podřadit příliš mnoho trestných činů nejen menší závažnosti. Trestní zákon v této základní sazbě zahrnuje i velmi závažné a společensky nebezpečné trestné činy jako např. útok na státní orgán (§153 TZ), nedovolené překročení státních hranic za použití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí (§ 171b TZ), obchodování se ženami (§ 246 TZ), podpora a propagace hnutí směřujících k potlačování práv a osob člověka (§ 260 TZ) nebo maření způsobilosti k službě (§ 266 TZ). Pokládám za velmi nevhodné, aby zákoně existovala byť i jen možnost uložit trest OPP někomu, kdo obchoduje se ženami nebo podporuje či propaguje rasistické či podobné hnutí nebo když byly prokázány okolnosti pro použití přísnější kvalifikace.

Tato hranice je v rozporu s důvodovou zprávou, že této druh trestu má být ukládán zejména za projevy vandalství, výtržnictví neb méně závažné majetkové trestné činy,. Ve státech Evropské unie zákony dovolují uložení trestu OPP jen za trestné činy menší závažnosti nebo jen za přečiny, pokud jsou ohroženy v zákoně trestem odnětí svobody.²⁵⁾ Proto je nutné zamyslet se nad možností snížit horní hranici a pečlivě zvážit všechny výhody tohoto kroku.

5.3 Rozsah a způsob výkonu trestu OPP

Trest obecně prospěšných prací může soud uložit ve výměře od 50 do 400 hodin. Soud může zároveň uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst 4 TZ směřující k tomu, aby vedl řádný život. Zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil, kterou trestným činem způsobil.²⁶⁾

Soud musí už ve výroku odsuzujícího rozsudku výslovně uvést, na jakou dobu co do počtu hodin trest tohoto druhu ukládá. Z povahy věci a praktického hlediska plyne, že trest se ukládá na celé hodiny. Uvedené zákonné rozpětí by mělo odpovídat typové

²⁵⁾ Vůjtěch, J. a kol: Základní poznatky z výzkumu institutu obecně prospěšných prací. České vězeňství, 2000, č. 1 str. 233-234

²⁶⁾ viz. §45 odst. 3 trestního zákona

závažnosti trestných činů, za jejichž spáchání přichází v úvahu tento druh trestu. Sazba trestu OPP uvedená v trestním zákoně platí v nezměněné výši i pro ukládání trestu OPP mladistvému a není možné její mimořádné snížení ani zvýšení. Nepřekročitelnost horní hranice této sazby je nutno respektovat i při ukládání dalšího trestu stejného druhu ve smyslu § 36 TZ, podle kterého, odsuzuje-li soud pachatele pro trestný čin, který spáchal před tím, než byl trest uložený dřívějším rozsudkem vykonán, a ukládá mu trest stejného druhu, nesmí tento trest spolu s dosud vykonávanou částí trestu uloženého dřívějším rozsudkem přesahovat nejvyšší dovolenou výměru určenou trestním zákonem pro tento druh trestu, zde tedy 400 hodin.²⁷⁾

Používání tohoto ustanovení někdy činí v praxi potíže, pokud si další soudy, které ukládají opakovaně tento druh trestu v době, kdy předchází trest OPP ještě nebyl vykonán, nezjišťují, zda mu již dříve nebyl uložen a popřípadě kolik hodin mu zbývá odpracovat. Nápravu při porušení ustanovení § 36 TZ je pak možno dosáhnout jen prostřednictvím některého mimořádného opravného prostředku (dovolání, stížnost pro porušení zákona či obnova řízení). Předjít těmto komplikacím lze pouze zlepšením komunikace mezi soudy a jejich větší informovaností o těch, které soudí.

Co se týče způsobu výkonu trestu OPP, tak „odsouzený je povinen vykonat trest osobně a bezplatně ve svém volném čase nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu. Do této doby se nezapočítává doba, po kterou odsouzený nemohl obecně prospěšné práce vykonávat pro zdravotní nebo zákonné překážky, zdržoval se v cizině, nebo byl ve vazbě nebo vykonával trest odnětí svobody.“²⁸⁾

Skutečnost, že pachatel musí danou práci vykonávat osobně, navazuje ne někdy značně opomíjenou podmínku, že musí být náležitě zjištěn zdravotní stav obviněného. V ustanovení ů 45 a odst. 2 TZ vyžaduje zvlášť přihlídnout ke zdravotní způsobilosti pachatele, protože ta má bezprostřední vliv na možnost vykonat trest OPP. Povinností probačního pracovníka po vzniku Probační a mediační služby (§ 27b odst. 2 TR) a novele trestního zákona a trestního řádu je ještě před vynesením rozsudku zjistit zdravotní stav obžalovaného, aby soudce věděl, zda tento trest může uložit či nikoli. Před novelou byl

²⁷⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, str.321-322

²⁸⁾ viz § 45a odst. 3 Trestního zákona

zdravotní stav zjišťován až po vynesení rozsudku a často se stávalo, že odsouzený nebyl schopen trest vykonat, protože by zdravotně nezpůsobilý. Tímto novým postupem se předejde zbytečným komplikacím a urychlí se celé řízení. Při zjišťování zdravotní způsobilosti pachatele se postupuje přiměřeně podle předpisů upravujících obecně posuzování způsobilosti pachatele, zejména podle zákona č. 20/1996 Sb. o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů. Od výkonu trestu OPP nebo jeho zbytku může předseda senátu upustit z důvodu změny zdravotního stavu odsouzeného, jež ho činí dlouhodobě neschopným trest vykonávat.²⁹⁾

5.4. Pojem „Stanovená doba“

Trest obecně prospěšných prací je nutno vykonat podle § 45a odst. 3 TZ do jednoho roku ode dnem, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Pokud ale k výkonu trestu nedojde ve „stanovené době“, tak soud trest OPP přemění na trest odnětí svobody. Praxe soudců ale v otázce „stanovené doby“ byla velmi nejednotná, někteří za stanovenou dobu považovali dobu stanovenou obecním úřadem, jiní použili rozšiřující výklad zákona a řídili se lhůtou jednoho roku. Tímto rozdílným výkladem vznikala právní nejistota a bylo nutné praxi soudců sjednotit. Celou situaci vyjasnil nejvyšší soud ČR rozhodnutím č. 50/1999 Sb., kde přesně definoval vágní pojem „stanovená doba“ zcela jasně a přesně.

Pojmem „stanovená doba“ se pro účely výkonu trestu obecně prospěšných prací rozumí konkrétní časové vymezení (harmonogram) provádění výkonu tohoto trestu příslušným obecním úřadem v rámci projednání podmínek jeho výkonu s odsouzeným. Při vymezení této doby postupuje přitom obecní úřad tak, aby odsouzený mohl vykonat uložený trest nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil jeho výkon. Jen v případě, že odsouzenému není při projednávání podmínek výkon trestu OPP takto vymezena doba jeho provádění, je touto „stanovenou dobou“ lhůta jednoho roku. Jestliže odsouzený, aniž mu v tom něco závažného bránilo, přes výzvy příslušného orgánu nezačal v určené lhůtě vykonávat trest obecně prospěšných prací, je zřejmé, že ve stanovené době zaviněně nevykonal uložený trest a jsou tak splněny podmínky pro řízení

²⁹⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000, str. 323

o přeměně tohoto trestu v trest odnětí svobody. V takovém případě je nerozhodné, že zákonná roční lhůta pro výkon tohoto trestu dosud neuplynula.³⁰⁾

5.5 Podmínky přeměny OPP v trest odnětí svobody

Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu OPP nevedl řádný život, nebo zaviněně nevykonal ve stanovené době uložený trest, přemění soud trest OPP nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodne zároveň o způsobu výkonu. Přitom každé i jen započaté dvě hodiny nevykonaného trestu OPP se počítají za jeden den odnětí svobody.³¹⁾

Pro přeměnu trestu OPP v trest odnětí svobody postačuje splnění pouze jedné podmínky, a to buď nevedení řádného života, a nebo zaviněně nevykonání trestu. Řádným životem je zde myšlen především spořádaný způsob života a dodržování přiměřených omezení nebo přiměřených povinností uvedených v § 26 odst. 4 TZ.

Okresní soud příslušný podle bydliště odsouzeného, tedy ten, jenž nařídil výkon trestu, může přeměnu trestu na návrh obecního úřadu nebo instituce, u nichž mají být obecně prospěšné práce vykonávány, probačního pracovníka nebo i bez návrhu. O přeměně rozhodne soud ve veřejném zasedání. Rozhodnutí soudu o přeměně OPP v trest odnětí svobody je třeba doručit příslušnému obecnímu úřadu. Pokud odsouzený vykonal trest OPP až poté. Co bylo pravomocně rozhodnuto o jeho přeměně v trest odnětí svobody, je nutné rozhodnout podle analogie § 38 odst. 2 TZ o započtení vykonaného trestu OPP do již přeměněného trestu odnětí svobody, a to tak, že i jen započtené dvě hodiny vykonaného trestu OPP se počítají za jeden den odnětí svobody.³²⁾

Na odsouzeného, který vykoná trest OPP nebo od jehož výkonu či zbytku výkonu trestu bylo soudem pravomocně upuštěno, se podle § 45a odst. 5 TZ hledí, jako by nebyl odsouzen. Tento fakt považuje většina odsouzených za největší klad tohoto druhu trestu, zejména prvopachatelům záleží na trestním rejstříku bez záznamu.

³⁰⁾ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. 50/1999, Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 1999, č. 8, str. 176

³¹⁾ viz. § 45 a odst. 4 Trestního zákona

³²⁾ Draštík, A. Ještě k výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 1999, č. 5, str. 21

6. Procesně právní úprava (§ 335 – 340b trestního řádu)

6.1. Nařízení výkonu trestu OPP

Samotnému nařízení výkonu trestu OPP předchází ještě rozhodnutí, podle něhož se má vykonávat trest OPP. Rozhodnutím, podle něhož se má vykonávat trest OPP, může být odsuzující rozsudek (§120 a násl. TŘ) nebo trestní příkaz (§314e TŘ), vydaný zpravidla okresním soudem, výjimečně i soudem krajským jako soudem prvního stupně (např. při vyloučení řízení o určitém trestném činu ze společného řízení nebo v souvislosti s jiným právním posouzením činu v obžalobě, anebo při odsouzení obžalovaného jen za některý z více trestných činů uvedených v obžalobě. Jakmile se toto rozhodnutí stane vykonatelným, předseda senátu (samosoudce) zašle jeho opis okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený uložený trest vykonávat (§336 odst. 1 TŘ), jímž je podle § 335 TŘ zásadně okresní soud, v jehož obvodu má odsouzený bydliště. Mimo tento obvod lze trest vykonat pouze se souhlasem odsouzeného. Tato úprava je odůvodněna zvláštností výkonu trestu, pro kterou je typické zejména potřeba znalosti místních podmínek, zpravidla delší doba jeho výkonu, místem bydliště odsouzeného a konkrétní potřebou obecně prospěšných prací v jednotlivých místech.³³⁾

K nařízení výkonu trestu OPP je vzhledem k výčtu trestných činů příslušný zásadně samosoudce okresního soudu, v jehož obvodu odsouzený bydlí. Samosoudce tu rozhoduje usnesením, proti němuž není stížnost přípustná, o druhu a místě výkonu trestu a přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest co nejbližší místu, kde bydlí. Odsouzeného zároveň soudce poučí o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení tohoto rozhodnutí na obecní úřad nebo instituci, u nichž má obecně prospěšné práce vykonat, k projednání podmínek (poučení se uvádí v odůvodnění usnesení).³⁴⁾ Opis usnesení o nařízení výkonu se zašle okresnímu úřadu, probačnímu úředníkovi, odsouzenému a jeden opis se založí do soudního spisu. Pokud odsouzený nedodržel 14

³³⁾ Draštík, A., Hasch, K., Kabátová, I. : výkonu trestu obecně prospěšných prací, Trestní právo, 1999, č. 4, str. 16

³⁴⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. _Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha:C.H. Beck, 2000, str.324

denní lhůtu k dostavení se a projednání podmínek, tak toto je bezodkladně oznámeno soudu, který výkon trestu nařídil, stejně tak je mu sděleno i vykonání trestu.

Často diskutovaným problémem je slovní spojení „projednání podmínek“. Někteří v tom cítí jistý nádech dohody, ač by na tomto místě raději viděli větu „obec mu oznámí podmínky“, protože jde vlastně o trest a odsouzenému by mělo být spíše nařizováno než s ním diskutovat. Je zde ale zapomínáno na fakt, že projednávací přístup je zvolen z tohoto důvodu, že obec, popř. instituce, u nichž má trest OPP vykonat, se zároveň potřebují od odsouzeného dozvědět určité informace. To znamená, že ony si nemohou samy nadiktovat podmínky bez ohledu na pracovní dobu nebo zdravotní stav odsouzeného. Tento přístup považuji za účelnější a výhodnější pro obě strany, protože ti, kdo zajišťují výkon trestu by se měli snažit o co nejkvalitnější výsledek práce.³⁵⁾

6.2 Výkon trestu OPP

Výkon trestu OPP od 1.1.2002 zajišťují s obcemi ještě obecně prospěšné instituce, které své požadavky na vykonání OPP spolu s obecními úřady sdělují okresnímu soudu, jehož obvodu mají být obecně prospěšné práce prováděny. Zároveň soudu oznamují každou podstatnou změnu týkající se takového požadavku, aby soud měl průběžný přehled o potřebě těchto prací. Nezbytná je zde spolupráce probačního úředníka, který zajišťuje dohled jak nad požadavky obcí i institucí, tak nad samotným odsouzeným.³⁶⁾

Až do roku 2001 se okresní a obecní úřady řídily „Metodickým návodem pro okresní a obecní úřady k zajištění výkonu trestu OPP“. V důsledku novely trestního zákona a trestního řádu a vzniku zákona o Probační a mediační službě se tento návod stal nedostačujícím a nově vzniklá situace si vyžádala i jeho novou úpravu. Bylo nutné do úpravy zapracovat nové prvky zavedené novelou, jako je např. možnost výkonu trestu OPP nejen ve prospěch obcí, ale i jiných obecně prospěšných institucí. Z praktického hlediska považuji změny zavedené novelou za velmi praktické a moderní, neboť tímto se Česká republika přiblížila právní úpravě vyspělých západoevropských zemí kde tyto principy fungují bez problémů již řadu let a přinášejí značné úspěchy. Zda se stávající změny osvědčí i u nás, se ukáže až postupem času a dlouhodobější praxí.

³⁵⁾ Winterová, A., a kol.: K výkonu alternativních trestů. Právní praxe, 1993,č. 7, str. 389

³⁶⁾ viz. § 338 odst. 2,3 Trestního řádu

6.3. Odklad a přerušení výkonu trestu OPP

Tato problematika je upravena v §339 a 340 TR. Je pravomocí předsedy senátu na potřebnou dobu odložit nebo přerušit výkon trestu OPP, a to zejména z důvodu, kdy odsouzený v důsledku přechodného zhoršení zdravotního stavu není schopen trest vykonat. Dalším důvodem odkladu nebo přerušení je těhotenství odsouzené ženy nebo skutečnost, že odsouzená je matkou novorozeného dítěte. V obou případech se ženám trest odkládá nebo přerušuje na dobu jednoho roku. Třetím a zároveň posledním důvodem odkladu nebo přerušení výkonu trestu je povolání odsouzeného k výkonu civilní služby.

Z jiných důležitých důvodů může předseda senát výkon OPP odložit na dobu nejvýše tří měsíců ode dne, kdy rozhodnutí, kterým byl tento trest uložen, nabylo právní moci. Pokud ale porovnáme ustanovení o výkonu odnětí svobody a ustanovení o výkonu trestu OPP, tak zjistíme že pro výkon trestu OPP jsou stanoveny přísnější podmínky, a to právě v ustanovením řešícím odklad . V § 323 TR se píše, že předseda senátu může výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující jeden rok z důležitějších důvodů odložit, a to na dobu nejvýše tří měsíců ode dnem, kdy nabylo právní moci rozhodnutí o nařízení výkonu trestu. Další odklad výkonu takového trestu nebo jeho odklad na dobu delší než tři měsíce může povolit předseda senátu, a to jen výjimečně ze zvláště důležitých důvodů, zejména mohl-li by výkon trestu mít pro odsouzeného nebo jeho rodinu mimořádně těžké následky. Odklad lze však povolit nejdéle na dobu šesti měsíců ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí o nařízení výkonu trestu. V úpravě výkonu trestu OPP není bráno v úvahu, že i odsouzený k trestu OPP by mohl mít zvláště důležité důvody, kdy by se odsouzený po stanovené tříměsíční době od právní moci mohl dostat nezaviněně do tíživé situace, kdy např. pro nemoc blízkého člena rodiny nemůže řádně trest OPP vykonávat.³⁷⁾ Z titulu rovnocennosti obou trestů považuji za vhodné doplnit ustanovení týkající se trestu OPP odstavcem řešícím další možný odklad. Po pominutí důvodů odkladu nebo přerušení předseda senátu odklad nebo přerušení odvolá a doba, po kterou byl trest

³⁷⁾ Mach, V.: Stručně k problematice ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 1997, str. 10

odložen nebo přerušen, se nezapočítává do lhůty jednoho roku, v níž má být trest vykonán.

7. Alternativní tresty v zahraničí

Alternativní tresty mají ve většině západoevropských zemí dlouholetou tradici. Pro účely této práce je možné alternativní tresty rozdělit na dvě základní skupiny. Obě mají společné, že pachatele plně nezbavují jeho osobní svobody, ale spočívají pouze v plném či částečném omezení některých jeho práv.

- **První kategorie** těchto trestů nespojených s bezprostředním uvězněním je tvořena tresty, jejichž hlavní podstatnou je omezení svobody pachatele. Patří sem např. elektronické monitorování experimentálně užívané např. v Anglii a Nizozemsku a kontrola pachatele na svobodě (tzv. controlled freedom- řízená, kontrolovaná svoboda) užívaná ve Francii a Itálii. Dalším trestem této kategorie jsou peněžité tresty, které zasahují do svobody pachatele s nakládáním s jeho finančními prostředky. Stále v hojnější míře jsou užívány peněžité tresty odvozené od denních příjmů pachatele (tzv. denní pokuty).

- **Druhá kategorie** trestů se od první liší především v tom, že není zaměřena pouze na trestní postih tj. negativní omezení práv a svobod pachatele, ale usiluje rovněž o pozitivní působení a pozitivní odborné vedení. Záměrem těchto trestů je jednak konfrontovat pachatele s následky kriminálního jednání ve smyslu trestu a zároveň zmírnit následky spáchaného činu, odškodnit oběť nebo společnost a posílit odpovědnost pachatele k sobě samému a společnosti. Tento přístup k řešení trestních případů je označován termínem „nápravná justice“ (Restorative justice). Do této kategorie způsobů řešení trestních případů patří např. opatření jako je náhrada škody a kompenzace oběti, mediace mezi poškozeným a obviněným (zprostředkování alternativního řešení sporu), účast pachatele, účast pachatele na kurzech sociálních dovedností a dopravních kurzech zaměřených na prevenci jízdy pod vlivem alkoholu (alcohol-traffic course), probace (probační dohled) a dále trest obecně prospěšných prací.

Zvláštním znakem této kategorie trestů (rep. opatření) nápravné justice je význam postoje pachatele. Smysl těchto trestů lze naplnit teprve tehdy, když je pachatel ochoten se na jejich výkonu aktivně podílet. V tomto ohledu se tato kategorie trestů zásadně odlišuje od tradičních trestů. Z důvodu potřebné součinnosti pachatele je ve většině právních úprav jako předpoklad pro jejich uložení požadován souhlas pachatele. Dalším výrazným znakem této kategorie sankcí je potřeba aktivního zapojení širší společnosti do procesu zajištění jejich výkonu. Odtud také pramení původ jejich označení - tresty (opatření) vykonávané ve společenství (community sanctions, community based sanctions and measures). Toto označení vyjadřuje zásadní předpoklad jejich realizace, kterým je existence potřebného zázemí pro jejich realizaci a odpovídající infrastruktura, jež korespondují se specifickými požadavky a povahou trestů. Zvláštní význam má v tomto ohledu především organizace zajišťující výkon trestu obecně prospěšných prací a instituce probační služby, které mohou vzhledem ke své určité nezávislosti od justičních či vládních orgánů sehrát v oblasti organizace a zajištění výkonu těchto sankcí opatření (včetně přípravy podmínek pro jejich ukládání) klíčovou roli zajisti využívání pomocných a kontrolních mechanismů potřebných pro jejich efektivní výkon.

Veřejnosti nejznámější a v zahraničí hojně používaný se jeví trest obecně prospěšných prací. Většina západoevropských zemí Českou republiku v zavedení trestu obecně prospěšných prací, jedné z nejslibnějších alternativ trestu odnětí svobody posledních desetiletí, předešly. Jedná se např. o země jako je Anglie a Wales, Portugalsko, Nizozemsko, Dánsko, Norsko, Francie, Skotsko a Irsko. Výhody tohoto trestu jsou zjevné – nezatěžuje státní rozpočet, nutnost osobního výkonu, práce v sobě zahrnuje významný výchovný prvek, možnost změny této sankce při jejím plnění na trest odnětí svobody nutí odsouzené k jeho řádnému výkonu. Přitom je zohledněn zdravotní stav odsouzeného a nedochází k jeho odtržení se stávajících sociálních vazeb. Fakt, že se po výkonu trestu na odsouzeného hledí, jako by nebyl odsouzen, podporuje aktivitu odsouzených k jeho přijetí jako trestu a následnému vykonání.

Ze všech nově zaváděných alternativních trestů je trest obecně prospěšných prací jako jeden z mála ukládán ve větší míře. V mnohých státech se trest obecně prospěšných prací stal třetí nejvyužívanější alternativou trestu odnětí svobody a dostal se tak hned za peněžitý trest a podmíněný trest. Počet ukládaných trestů obecně prospěšných prací se

zřejmě bude i nadále každoročně zvyšovat. Mezi velice rozšířené tresty patří především ve Velké Británii, kde je k trestu obecně prospěšných prací ročně odsouzeno více než 13 tis. dospělých pachatelů a v Nizozemsku, kde je ročně uložen 10. tis. dospělých pachatelům.

Často opomíjenou otázkou jsou důvody, které vedou k užívání alternativních trestů pouze v omezeném rozsahu.

Prvním důvodem, proč tresty vykonávané ve společenství nahrazují trest odnětí svobody pouze v omezené míře, je prozatím nejasné chápání jejich podstaty a cíle. Spory se vedou o to, zda mají alternativní tresty sloužit v první řadě jako trestní sankce (tj. trest a odplata) a nebo by měly být zaměřeny především na rehabilitaci a resocializaci pachatele. Justice a legislativa se kloní k první možnosti, zatímco probační služba a další organizace zaměřené na práci s pachateli trestných činů kladou větší důraz na cíle pozitivního výchovného vedení, rehabilitace a resocializace pachatele.

Dalším důvodem, proč tresty vykonávané ve společenství prozatím plní svůj účel pouze částečně, je nedostatečně finanční zajištění a organizační infrastruktura k jejich realizaci. Instrukce pověřené výkonem těchto trestů a opatření ve většině evropských zemí nemají pro svou činnost adekvátní veřejné finanční prostředky. Kromě nedostatku peněz je zřetelný i nedostatek vyškoleného odborného personálu. Tato skutečnost pak způsobuje, že alternativní tresty nevzbuzují velkou důvěru, resp. Důvěra v ně je menší než důvěra v systém vězeňství, do jehož rozpočtu za účelem rozšiřování jeho kapacity ochotna každoročně přidávat více než stovky milionů.

V souvislosti s aplikací alternativních trestů jsou zmiňovány i negativní aspekty. Jedním z nich je skutečnost, že alternativní tresty jsou v zásadě ukládány tzv. „normálním“, „slušným“ pachatelům nebo pachatelům méně závažné kriminality, kteří žijí více méně spořádaným životem. Z průzkumu charakteristiky skupiny pachatelů – jako jsou např. drogově závislí, cizinci nebo bezdomovci jsou zde zastoupeny minimálně. Vyjmenované skupiny odsouzených se pak shromažďují ve věznicích, kde pro ně (částečně z důvodu nedostatečných financí a částečně z nedostatečné politické vůle) neexistují žádné alternativní projekty. V tomto smyslu má současná aplikace alternativních trestů velice diskriminující a stigmatizační účinek s tím, že vylučuje výše

zmíněné kategorie ze společnosti. Na vězeňskou populaci se pohlíží stále jako na nebezpečné, nezvládnutelné a nenapravitelné zločince, které je nutné zamykat.

Zkušenosti ze zemí, kde jsou alternativní tresty hojně užívány (Anglie, Francie, Nizozemsko, Norsko) ukazují, že při zavádění nových druhů alternativních trestů je důležité se nejdříve pokusit získat některé zkušenosti a znalosti prostřednictvím experimentů, tj. pokusného zavedení tak, aby byl trest přijat ze strany soudcovské a právní a laické veřejnosti a tyto subjekty byly do tohoto procesu zapojeny. Kromě tohoto je důležité, aby probační služba dostala prostřednictvím experimentů a pilotních studií možnosti získat nové zkušenosti a na jejich základě zřídit adekvátní organizační strukturu a aparát a rozvinout potřebné pracovní metody.

<http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek02.html>

<http://trestni2.juristic.cz/76185/clanek>

<http://trestni2.juristic.cz/489620/clanek/trest3>

8. Psychologické aspekty nepodmíněného trestu a trestu nespojeném s odnětím svobody

1) Při uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody

Je osoba vytržena ze svého sociálního prostředí a dochází ke ztrátě:

a) rodiny – partnera nebo partnerky, z psychologického hlediska tato ztráta patří k nejzávažnějším změnám v životě, přičemž nejobtížnější to bývá, pokud jsou v rodině děti, které nemůže odsouzený vychovávat, nevidí, jak „rostou“. Při uvěznění dochází ke ztrátě kontaktu s rodinou, ale často následuje i rozpad rodiny.

b) přátel – pro vězně rovněž závažná změna, uvězněním dochází k oslabení těchto sociálních vazeb, úbytku přátel.

c) zaměstnání – v případě, že je odsouzený před nástupem trestu zaměstnán, toto zaměstnání ztrácí, po propuštění z výkonu trestu má problém zaměstnání sehnat, nikdo jej do práce vzít nechce, neboť „nosí vizitku bývalého vězně“.

- Dochází ke ztrátě sebekontroly, neboť vězeň přichází o svůj svobodný život, nemá možnost volit si způsob života, nemůže rozhodovat o tom, co bude kdy dělat, jak se bude oblékat, co bude jíst apod.
- Dochází ke ztrátě stimulace, vězeň postrádá svoji každodenní aktivitu, život ve vězení je monotónní.
- Dále dochází ke ztrátě pozitivních vzorů, neboť ve vězení je výběr vzorů omezený a odpovídá prostředí.
- Je omezen kontakt na úzké společenství spoluvězňů a jejich dozorců, s čímž souvisí nedostatek komunikace.³⁸⁾
- Odsouzený se seznamuje s tzv. „druhým“ životem ve věznici, prochází procesem prizonizace, vězení se stává „vysokou školou zločinu“, což se může projevit po propuštění opětovaným pácháním trestné činnosti.

2) Při uložení trestu, nebo aplikaci postupu trestního řízení nespojeného s odnětím svobody – alternativní tresty:

- Zůstává odsouzený nadále v blízkosti své rodiny, v okruhu svých známých a přátel.
- Odsouzený není umístěn do věznice, tedy nemá možnost poznat tzv. „druhý“ život ve věznici, neprochází procesem prizonizace.
- Je odsouzenému dána možnost uvědomit si svoji „chybu“. Které se podruhé již nedopustí. (je nutné se řídit principem presumpce řádnosti občanů – *presumptio boni viri* – neboť každý občan je řádný, v případě jeho prvního pochybení jej nelze společensky odsoudit).
- Dochází k náhradě škody (v případě podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání. Odsouzený dále žije s vědomím, že alespoň částečně napravil svůj čin, že zmírnil následek, který způsobil.
- Trest vykonává ve společnosti (v případě trestu obecně prospěšných prací), tedy v prostředí, kde se odsouzení setkávají s ostatními občany, veřejnost se tak zapojuje do

³⁸⁾ Houbová, D. a kol. : Psychologie pro právníky. Brno, 1999, str. 178-179

převýchovy pachatele i do samotného výkonu trestu. Občané pocítují jistou osobní zodpovědnost za to, aby trest byl vykonán řádně a účelně.³⁹⁾

- Trestní řízení je skončeno dříve, než v případě uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, odsouzený tedy nežije v nejistotě, co mu může trestní řízení přinést, dochází i naplnění účelu trestu.

- Dochází ex lege k zahlazení odsouzení.⁴⁰⁾ Pro odsouzeného má velký význam při žádosti o výpis z rejstříku trestů, který potřebuje pro některé záležitosti občanského života, v tomto výpisu není trest uveden.

Samotný výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody má, oproti alternativním trestům a postupům trestního řízení, celou řadu vedlejších účinků. Odehrává se v extrémních podmínkách, které často působí proti úsilí o opětovanou integraci provinilce do společnosti. Po opakovaných nebo dlouhodobějších výkonech trestu odnětí svobody se občanský život na svobodě stává téměř nemožným. Po propuštění z vězení se osoba opět dopouští trestné činnosti, což je tedy – cum grano salis – následkem adaptace na institucionální život.⁴¹⁾ Ukládáním trestů nespojených s odnětím svobody je tedy žádoucí, nutno je chápat jako projev důvěry vůči pachateli, přičemž při jejich výkonu je možné se opřít o pachatelovo kladné vlastnosti a návyky. Alternativy trestu odnětí svobody nejsou překážkou pro opětovné zařazení pachatele do společnosti, spíše naopak, v řadě případů mu pomáhají.

9. Probační a mediační služba

- **Probace** – probare tj. zkoušeti, ověřovati. Za probaci se dle zákona o probační a mediační službě §2 odst.1 považuje organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen obviněným), kontrola výkonů trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl

³⁹⁾ Vůjtěch, J. a kol.: Základní poznatky z výzkumu institutu obecně prospěšných věcí. České vězeňství 200, č. 1, str. 9

⁴⁰⁾ Jelínek, J. a kol.: trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. Praha.Linde, a.s., 2001, str. 62, 67, 70, 73.

⁴¹⁾ Netík, K. a kol.:Koncepce rozvoje vězeňství v ČR. Obnovené vydání. Příloha časopisu České vězeňství, 1998, č. 1, str. 26-27

soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních a společenských vztahů.

- **Probační úředník** – lze jej charakterizovat jako sociálního pracovníka působícího v oblasti trestní justice, který splňuje zákonem stanovené kvalifikační předpoklady. Při výkonu své funkce je povinen se řídit zákony a pokyny předsedy senátu, samosoudce či státního zástupce. Je aktivní ve všech fázích trestního řízení a pracuje s obviněným i poškozeným. Působí z podnětu soudu či státního zastupitelství, ale jeho aktivitu mohou rovněž iniciovat obviněný, poškozený či jejich blízcí. V takovém případě je ovšem nutný dodatečný souhlas soudce nebo státního zástupce.

- **Mediace** – medius tj. střed, prostředník, definice zákona o probační a mediační službě §2 odst. 2 mediaci charakterizuje jako mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu a vykonané v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Mediace představuje neformální proces usilující o urovnání konfliktu spojeného s konkrétním trestným činem mimosoudní cestou. Výsledkem úspěšné mediace je nejen urovnání sporu a odčinění způsobených škod, ale i splnění zákonných podmínek, které umožňují soudu uplatnit některý z alternativních způsobů řešení trestní věci. Využití mediace v trestní justici vychází z pohledu na trestný čin jako na konflikt mezi dvěma konkrétními osobami. V rámci mediace není pozornost věnována jen trestnému činu, ale otvírá se zde prostot k řešení sporu v jeho celistvosti, tedy i těch okolností, které jsou mimo zájem trestní justice.

- **Mediátor** – se snaží o zprostředkování vzájemné komunikace mezi stranami o problematice tématu a podporuje je v hledání přijatelných řešení, které přispějí k vyjasnění a urovnání sporné situace mezi nimi. Mediátor napomáhá poškozenému i pachateli urovnat vzniklý konflikt, vyjasnit situace a hledat způsoby vyrovnání. Jeho postoj k oběma stranám je vyvážený a neutrální. Jeho úkolem není nabízet řešení situace, to je vždy ve výhradní kompetenci vyjednávajících, ale směřovat probíhající vyjednávání k podstatným otázkám a hledání řešení. Účast na vyjednávání v rámci mediace je bezpodmínečně dobrovolná a lze ji kdykoliv přerušit či ukončit. Jednání probíhají na neutrální půdě, obvykle na pracovišti mediátora – bez přítomnosti soudce.⁴²⁾

⁴²⁾ Zákon č. 257/200 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

9.1 Role a činnost Probační a mediační služby

Působnost Probační a mediační služby při výkonu trestu obecně prospěšných prací vymezuje trestní řád. Podle jeho ustanovení provádí PMS zejména kontrolu nad výkonem tohoto trestu. Při výkonu kontroly postupuje probační úředník v součinnosti s příslušným obecním úřadem či institucí, u nichž jsou obecně prospěšné práce vykonávány. Obsah kontroly však není zákonem blíže specifikován. Podle trestního řádu probační úředník spolupracuje s obcemi a obecně prospěšnými institucemi při získávání požadavků na provedení OPP a při výkonu trestu OPP. Rovněž provádí úkony směřující k trestu OPP nebo jeho zbytku v trest odnětí svobody.

Bližší úpravu postavení a činnosti PMS v rámci výkonu trestu OPP pak upravují vnitřní předpisy PMS, zejména Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění možností ukládání a výkonu trestu OPP z roku 2003. Ten odlišuje činnost středisek PMS ve fázi před pravomocným rozhodnutím soudu.

Ve fázi před pravomocným rozhodnutím soudu upravuje poučení obviněného o trestu OPP, kdy probační úředník může provést s klientem předjednání uložení trestu OPP, tj. zjištění stanoviska obviněného k uložení trestu OPP, stručné seznámení s podmínkami uložení trestu OPP a s následným průběhem jeho výkonu a zjištění vlastní motivace klienta tento druh trestu vykonat. Se souhlasem klienta může rovněž zjišťovat jeho zdravotní stav, dosažení pracovní kvalifikace, časových možností apod. Při práci s klientem v této fázi probační úředník rovněž zjišťuje informace týkající se nabídky záruky zájmového sdružení za chování a nápravu odsouzeného. Středisko PMS ve spolupráci a po dohodě s místně příslušným soudem mapuje situaci v regionu, jež se týká stávajících a nových možností výkonu trestu OPP u státních a nestátních organizací a společně s tímto soudem vede aktuální evidenci požadavků na výkon trestu OPP. Za účelem získání obcí či obecně prospěšných institucí a seznámení je s podmínkami výkonu trestu OPP v jejich organizaci. Probační úředník může v této fázi vykonávat i činnosti v oblasti mediace, kdy se snaží navázat kontakt mezi obviněným a poškozeným za účelem spolupráce při řešení následků trestné činnosti.

Ve fázi po pravomocném rozhodnutí soudu se první úkony PMS týkají přípravy podkladů pro vydání usnesení o nařízení trestu OPP. Probační úředník průběžně ověřuje

aktuální možnosti pro výkon trestu OPP u konkrétních poskytovatelů, kteří místo pro výkon trestu OPP nabízí. Před vydáním usnesení o nařízení výkonu trestu OPP probační úředník projedná s klientem podmínky výkonu trestu OPP. Při tomto jednání sděluje klientovi např. tyto informace“ obecné informace o činnosti PMS při zjištění výkonu a kontroly trestu OPP, podrobné informace o podmínkách a průběhu trestu OPP, vyjasnění rolí zainteresovaných subjektů. Od klienta na druhou stranu probační úředník zjišťuje např.: postoj klienta ke spáchanému trestnému činu, míru jeho motivovanosti vykonat trest OPP, jeho časové možnosti trest vykonat, dosažené vzdělání a jinou kvalifikaci, zdravotní stav, postoj klienta k osobě poškozeného či další významné skutečnosti týkající se klienta a projednávaného případu. Na základě zjištěných informací pak probační úředník vyhotoví záznam, který slouží soudu jako podklad pro usnesení o nařízení trestu OPP. Pokud již soud nařídil usnesením výkon trestu OPP, sleduje probační úředník zahájení výkonu trestu OPP v instituci, kde by se měl účastnit úvodního projednání podmínek výkonu trestu u daného poskytovatele a ověřit podmínky výkonu konkrétních prací a jejich organizační zajištění. Po zahájení výkonu trestu OPP u konkrétní instituce provádí probační úředník kontrolu a evidenci výkonu trestu OPP a rovněž kontroluje vedení řádného života klientem. V případě problémů při výkonu trestu OPP může probační úředník připravit příslušné podklady a navrhnout soudu odložení, přerušeni, upuštění či přeměnu trestu OPP. I v tomto stádiu se PMS může snažit o mediaci. Po ukončení výkonu trestu OPP odsouzeným probační úředník tuto skutečnost písemně oznámí soudu a přiloží hodnocení výkonu trestu OPP. Současně také informuje soud o průběhu výkonu trestu OPP a o plnění případně soudem stanovených přiměřených povinností a omezení. Rovněž soud informuje o tom, jak klient hradil (nehradil) způsobenou škodu a jaké kroky byly učiněny v souvislosti s urovnáním narušených vztahů mezi odsouzeným a poškozeným.

V průběhu zajištění výkonu trestu OPP může nastat situace, kdy bude klientovi v době výkonu trestu OPP uložen další trest OPP a součet dosud neodpracovaných hodin z prvního uloženého trestu OPP a hodin uložených v rámci druhého trestu OPP bude vyšší než horní hranice výměry stanovená trestním zákonem – tedy více než 400 hodin. Rovněž může nastat situace, kdy trest OPP byl pravomocně uložen, ale výkon tohoto trestu ještě nebyl nařízen a současně byl uložen další trest OPP. Středisko PMS je

v takových případech instruováno k podání podnětu k mimořádnému opravnému prostředku, konkrétně ke stížnosti pro porušení zákona.

Výchovné působení probačního úředníka, které provází vztah mezi probačním úředníkem a klientem po celou dobu výkonu trestu, se ještě více uplatní u mladistvích, kde se může soud podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže vedle uložení trestního opatření obecně prospěšných prací zároveň uložit i vhodné výchovné opatření, mezi které patří rovněž dohled probačního úředníka. Ten spočívá v pravidelném sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj, v kontrole dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností či omezení a také v pozitivním vedení mladistvého probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.

Jak vyplývá i z Metodického postupu, i když to není stanoveno v trestním řádu, pro bezproblémový průběh trestu OPP a výchovné působení tohoto trestu na odsouzeného je velmi důležité, aby soud spolupracoval s probačním úředníkem ještě před vynesením odsuzujícího rozsudku, kterým trest OPP ukládá. Probační úředník tak může ve spolupráci s obviněným a institucemi, u nichž se má trest vykonávat, vytvořit soudu podmínky pro uvážení všech okolností a skutečností, které by mohly mít vliv na výkon trestu OPP a na vhodné působení tohoto trestu na pachatele.⁴³⁾

Probační a mediační služba by měla sehrávat i metodickou úlohu ve vztahu k obecním úřadům a institucím, u nichž se OPP vykonávají. K tomuto účelu zřídilo Sdružení pro probaci a mediaci v justici spolupráci s Probační a mediační službou ČR internetové stránky <http://www.spj.cz/opp>. Na těchto stránkách určených zejména nevládním neziskovým organizacím, které mají zájem o zařazení do seznamu požadavků na OPP, je možné dovědět se základní informace o trestu OPP, jeho výkonu, o roli jednotlivých institucí.

⁴³⁾ Metodický návod pro okresní a obecní úřady k zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací, Ministerstvo spravedlnosti

9.2 Statistické vyhodnocení činnosti středisek Probační a mediační služby v České republice za rok 2005

S cílem zajištění základních statistických údajů o počtech případů Probační a mediační služby ČR v roce 2005 bylo provedeno vyhodnocení jak na úrovni jednotlivých okresů, tak i na úrovni jednotlivých soudních krajů a též na úrovni celé republiky. Do tohoto statistického vyhodnocení byly přitom zahrnovány pouze nově evidované případy. Znamená to tedy, že ke zjištěnému počtu nově evidovaných případů je potřeba připočítat případy, se kterými PMS v roce 2005 pracovala, ale které byly evidovány již v minulých letech.

V letošním roce jsou mladiství klienti a děti ml. 15 let vyhodnoceni v samostatných statistických listech, kde dochází k dalšímu dělení na kategorii děti ml. 15 let a mladiství projednávání podle Zákona č. 218/2003 Sb. a mladiství, kteří byli projednáváni podle Trestního zákona. Z toho vyplývá, že přípravné a vykonávací řízení je podrobněji hodnoceno zvlášť u dospělých klientů a zvlášť u dětí ml. 15 let a mladistvých. Pro orientaci v uvedených datech upozorňujeme, že tam, kde je u data uvedeno písmeno „D“ se jedná o dospělé klienty. V jiných případech údaj zahrnuje všechny kategorie (tj. děti ml. 15 let, mladistvé a dospělé) .

I. Souhrnná statistika nově evidovaných případů Probační a mediační služby.

Situace v rámci České republiky

Ze shromážděných statistických údajů vyplývá, že za rok 2005 střediska PMS v České republice evidovala celkem **26 338 nových případů**. Ve srovnání s celkovým počtem nově evidovaných případů v roce 2004 (28 403 případů) počet nově evidovaných případů v roce 2005 představuje oproti roku 2004 mírný pokles a to o 7% (tj. o 2065 případů).

Z dílčích údajů (tabulka č.1) za rok 2005 vyplývá, že z celkového počtu nově evidovaných případů bylo **3 780 případů** (tj. 14,4%) evidováno v souvislosti s trestnou činností **dětí ml. 15 let a mladistvých, 828 případů** (tj. 3,1%) spadá do oblasti trestné činnosti spojené s **drogovou problematikou a 79 případů** (tj. 0,3%) bylo evidováno ve spojení s trestnou činností s **extremistickým podtextem**.

Nově evidované případy PMS ČR	2002	%	2003	%	2004	%	2005	%
Celkem evidováno	29291	100,0%	20365	100,0%	20403	100,0%	26330	100,0%
z toho TC mládeže	2267	7,7%	2270	8,0%	3969	14,0%	3780	14,4%
z toho TC spojená	765	2,6%	903	3,2%	839	3,0%	828	3,1%
z toho TC spojená	75	0,3%	102	0,4%	88	0,3%	79	0,3%

Ve srovnání s údaji za rok 2004 lze říci, že podíl případů evidovaných za rok 2005 v souvislosti s trestnou činností mládeže se ve srovnání s údaji za loňský rok zvýšil minimálně (z 14% na 14,4%). Podíl případů evidovaných v souvislosti s drogovou problematikou a podíl případů spojených s extremismem je již od roku 2002 téměř na stejné úrovni.

Z pohledu srovnání evidovaných případů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího trestního řízení (tabulka č.2) je patrné, že stále přetrvává výrazně větší podíl případů PMS v rámci vykonávacího trestního řízení.

	Celkem evidováno	Přípravné řízení a řízení před soudem	Vykonávací řízení
2002	29291	6323	22970
2003	28365	6823	21542
2004	28403	7536	20867
2005	26338	5847	20491

Tabulka č.3: Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů dospělých a případů mládeže včetně podílů drogové kriminality a extremismu

celkem evidováno dospělých klientů za rok 2005				celkem evidováno mladistvých a dětí za rok 2005			
Absolutně		22558	100%	Absolutně		3780	100%
		počet	počet			počet	počet
		spisů	spisů v %			spisů	spisů v %
z toho	v přípravném řízení a řízení před soudem	4017	17,8%	z toho	v přípravném řízení a řízení před soudem	1830	48,4%
	ve vykonávacím řízení	18541	82,2%		ve vykonávacím řízení	1950	51,6%
	drogová kriminalita	683	3,0%		spácháno dětmi 0-14	810	21,4%
	extremismus	62	0,3%		drogová kriminalita	145	3,8%
					extremismus	17	0,4%

Situace v rámci soudních krajů

Následující tabulka č. 4 srovnává údaje o obecném nárůstu počtu nově evidovaných případů v jednotlivých soudních krajích za rok 2002, 2003, 2004 a 2005. Z podrobnějších údajů za jednotlivé soudní kraje je patrné, že **největší úbytek evidovaných případů za**

sledované období r. 2005 ve srovnání s rokem 2004 nastal v soudním kraji Praha a v kraji severomoravském. Minimální pokles byl zaznamenán v kraji jihočeském.

Soudní kraj	2002	2003	2004	2005
Praha	3229	3207	2698	2236
Střední Čechy	2993	2812	2558	2410
Jižní Čechy	1970	1993	2208	2206
Západní Čechy	3329	3242	3328	3106
Severní Čechy	5106	4284	4212	3957
Východní Čechy	2834	2931	2791	2593
Jižní Morava	4284	4503	4970	4609
Severní Morava	5546	5393	5638	5221
Celkem ČR	29291	28365	28403	26338

II. Statistika případů Probační a mediační služby v České republice v oblasti přípravného řízení a řízení před soudem

Situace v rámci České republiky

V rámci celkové případové agendy středisek PMS v roce 2005 tvořily případy evidované PMS v rámci přípravného řízení a řízení před soudem menšinu, což je patrné po celou dobu činnosti této služby. Celkem bylo PMS ČR v roce 2005 nově evidováno 26 338 z toho celkem **5 847** (tj. 22,2%) **případů** bylo evidováno v rámci **přípravného řízení a řízení před soudem** (tabulka č.5).

Tabulka č. 5: Počet evidovaných případů v rámci přípravného řízení a % podíl na celkovém počtu evidovaných případů

Přípravné řízení a řízení před soudem	Počet nových případů	% z počtu nových případů
2002	6323	21,6
2003	6823	24,1
2004	7536	26,5
2005	5847	22,2

Na základě získaných údajů lze konstatovat, že počet případů evidovaných středisky PMS v rané fázi trestního řízení (tj. v přípravném řízení a řízení před soudem) se ve srovnání s rokem 2004 snížil o 4,3% (tabulka č.5). Z celkového počtu **4 017 nově evidovaných případů dospělých klientů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem** bylo nejvíce případů evidováno v souvislosti s tzv. zprostředkováním řešení konfliktu neboli ZRK*, což je nově zavedená kategorie zahrnující jak přípravu podkladů pro možnost uplatnění odklonu – podmíněného zastavení trestního řízení §§ 307-308 TŘ a narovnání § 309 TŘ, tak i přípravu podkladů pro možnost uplatnění jiného alternativního rozhodnutí (celkem 2 984 případů, tj. 74,3%). Druhou nejpočetnější oblastí činnosti PMS v rámci

přípravného řízení jsou případy evidované v souvislosti s kontrolou výkonu náhrady vazby dohledem podle § 73 odst.1 (celkem 379 případů, tj. 9,4%). Pro podrobnější údaje – viz tabulky v příloze. Obdobná situace byla i v roce 2004, kdy střediska byla taktéž nejvíce vytížena v oblasti přípravy podkladů pro možnost uplatnění postupu podle §§ 307-308 a § 309 TŘ.

Tabulka č. 6 :Typ podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci přípravného řízení

Zdroj podnětů	Počet podnětů - Přípravné řízení a řízení před soudem							
	2002	v %	2003	v %	2004 D	v %	2005 D	v %
Policejní orgány	710	11,2%	1369	20,1%	1310	26,0%	1136	28,3%
Státní zastupitelství	1355	21,4%	1778	26,1%	1184	23,5%	854	21,3%
Soudy	2642	41,8%	2350	34,4%	1470	29,2%	1236	30,8%
Klient - obv., ods.	1370	21,7%	1084	15,9%	989	19,6%	713	17,7%
Klient - poškozený	55	0,9%	44	0,6%	23	0,5%	20	0,5%
Ostatní	191	3,0%	198	2,9%	66	1,3%	58	1,4%
Celkem	6323	100,0%	6823	100,0%	5042	100,0%	4017	100,0%

V souvislosti s tím, z jakých zdrojů přicházejí střediskům PMS podněty k zahájení činnosti v rámci případů projednávaných v přípravném řízení a řízení před soudem lze říci, že nejvíce podnětů k zahájení činnosti střediska PMS získala od soudů, což je trend přetrvávající od vzniku služby. V porovnání s minulým rokem ale opět vzrostl počet podnětů PMS obdržaných od policejních orgánů (z 26% na 28,3%) Zároveň ale také došlo ke snížení počtu podnětů zaslaných PMS ze od státních zastupitelství (z 23,5% na 21,3%) a od klientů -obviněných (z 19,6% na 17,7%).

Situace v rámci soudních kraje

V rámci jednotlivých soudních krajů vypadala situace v oblasti podílu případů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího řízení následovně (tabulka č.8 srovnání roku 2002, 2003, 2004 a 2005):

Soudní kraj	Přípravné řízení a řízení před soudem				Celkem evidováno				Podíl na celkovém počtu v %			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Praha	609	531	327	313	3229	3207	2698	2236	19%	17%	12%	14%
Střední Čechy	394	290	364	291	2993	2812	2558	2410	13%	10%	14%	12%
Jižní Čechy	603	649	744	740	1970	1993	2208	2206	31%	33%	34%	34%
Západní Čechy	708	780	748	510	3329	3242	3328	3106	21%	24%	22%	16%
Severní Čechy	1532	1100	1185	1 50	5106	4284	4212	3957	30%	26%	28%	29%
Východní Čechy	262	583	817	539	2834	2931	2791	2593	9%	20%	29%	21%
Jižní Morava	1057	1604	1929	1275	4284	4503	4970	4609	25%	36%	39%	28%
Severní Morava	1158	1286	1422	1029	5546	5393	5638	5221	21%	24%	25%	20%
Celkem ČR	6323	6823	7536	5847	29291	28365	28403	26338	22%	24%	27%	22%

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že nepatrný nárůst podílu případů v přípravném řízení za sledované období r. 2005 ve srovnání s rokem 2004 nastal v soudním kraji Praha (z 12% na 14%). Největší úbytek podílu případů byl zaznamenán v kraji jihomoravském (z 39% na 28%) a v kraji východočeském (z 29% na 21%). V absolutních číslech nastal ve všech krajích celkový pokles o 1689 případů.

III. Statistika případů Probační a mediální služby v České republice v oblasti vykonávacího řízení – Situace v rámci České republiky

V této fázi trestního řízení bylo středisky PMS ČR v roce 2005 evidováno celkem **20 491 případů** (tj. 77,8% z celkového počtu nově evidovaných případů).

Tabulka č.9: Počet evidovaných případů v rámci vykonávacího řízení a % podíl na celkovém počtu evidovaných případů

Vykonávací řízení	Počet nových případů	% z počtu nových případů
2002	22970	78,4
2003	21542	75,9
2004	20867	73,2
2005	20491	77,8

Největší vytíženost středisek PMS v rámci **vykonávacího řízení u dospělých klientů byla**, stejně jako v předchozích letech, v agendě spojené se zajištěním výkonu trestu obecně prospěšných prací – jednalo se celkem o **13 803 případů** (tj. 74,4% z celkového počtu 18 541 případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení dospělých klientů).

Druhou nejvytíženější oblastí činnosti středisek PMS v této fázi trestního řízení byla oblast probace, tj. oblast zajištění výkonu dohledu a kontroly uložených přiměřených povinností a omezení v rámci institutů podmíněného odsouzení a podmíněného

propuštění z výkonu trestu - celkem 3 978 případů (tj.20,9 %) – viz. tabulka č.10.

Tabulka č. 10: Dílčí počet případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení dospělých klientů

Rok	TOPP		Probační činnost	
	počet	% podíl	počet	% podíl
2002	15368	66,9	6353	27,7
2003	15439	71,7	4670	21,7
2004 D	14418	74,3	4054	20,9
2005 D	13803	74,4	3978	21,5

Z hlediska typu získaných podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení pro dospělé byl středisky získán největší podíl podnětů od soudů - celkem 17 701 případů (95,5%), což je pochopitelné s ohledem na kompetence soudů ve vykonávacím řízení. Podněty získané od klientů – odsouzených jsou na stejné početní úrovni jako v roce loňském.

Tabulka č. 11:

Zdroj podnětů	Počet podnětů							
	2002	v %	2003	v %	2004 D	v %	2005 D	v %
Policejní orgány	3	0,0%	12	0,1%	1	0,0%	1	0,0%
Státní zastupitelství	247	1,1%	8	0,0%	1	0,0%	5	0,0%
Soudy	22119	96,3%	20549	95,4%	18426	95,0%	17701	95,5%
Klient - obv., ods.	483	2,1%	865	4,0%	934	4,8%	815	4,4%
Klient - poškozený	26	0,1%	7	0,0%	3	0,0%	0	0,0%
Ostatní	92	0,4%	101	0,5%	28	0,1%	19	0,1%
Celkem	22970	100,0%	21542	100,0%	19393	100,0%	18541	100,0%

Situace v soudních krajích

V rámci jednotlivých soudních krajů vypadala situace v oblasti počtu případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení následovně (viz tabulka č. 12 - srovnání roku 2002, 2003, 2004 a 2005):

Tabulka č. 12:

Soudní kraj	Vykonávací řízení				Celkem evidováno				Podíl na celkovém počtu v %			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Praha	2620	2676	2370	1923	3229	3207	2698	2236	81%	83%	88%	86%
Střední Čechy	2600	2522	2196	2119	2993	2812	2558	2410	87%	90%	86%	88%
Jižní Čechy	1367	1344	1464	1466	1970	1993	2208	2206	69%	67%	66%	66%
Západní Čechy	2621	2462	2580	2506	3329	3242	3328	3106	79%	76%	78%	84%
Severní Čechy	3574	3184	3027	2807	5106	4284	4212	3957	70%	74%	72%	71%
Východní Čechy	2572	2348	1974	2054	2834	2931	2791	2593	91%	80%	71%	79%
Jižní Morava	3228	2899	3041	3354	4284	4503	4970	4609	75%	64%	61%	72%
Severní Morava	4388	4107	4216	4152	5546	5393	5638	5221	79%	76%	75%	80%
Celkem ČR	22970	21542	20867	20491	29291	28365	28403	26338	78%	76%	73%	78%

Z výše uvedené tabulky je patrná vzestupná tendence podílu případů evidovaných v letošním roce ve vykonávacím řízení v jihomoravském soudním kraji (z 61% na 72%) a

kraji východočeském (z 71% na 79%). Tento údaj koresponduje se snížením podílu nápadu případů v těchto krajích v rámci přípravného řízení a řízení před soudem. Podíl případů ve vykonávacím řízení naopak klesnul v soudním kraji Praha (z 88% na 86%) a v kraji severočeském (z 72% na 71%). V absolutních číslech nastal v celé republice pokles o 376 případů.

Agenda dětí ml. 15 let a mladistvých klientů

V rámci PMS ČR bylo v roce 2005 nově evidováno **3 780 případů mladistvých a dětí ml. 15 let**, z toho pak **1 830** (tj. 48,4%) tvořily případy **evidované v rámci přípravného řízení a řízení před soudem** a **1 950** (tj. 51,6%) tvořily případy evidované v rámci **vykonávacího řízení** (dále viz tabulka č.3).

V rámci jednotlivých soudních krajů vypadala situace v oblasti počtů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího řízení následovně (viz tabulka č.13). V tabulce je již uvedeno dělení případů na ty, které byly řešeny podle přijatého zákona č. 218/2003 Sb. (označené „218“) a na ostatní případy, které byly řešeny podle trestního zákona.

Tabulka č. 13: Počet případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení – přehled v rámci jednotlivých soudních krajů

2005	PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ 218	VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ 218	VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ	Celkem absolut.	Celkem v %	spáchano dětmi 0-14
Praha	97	79	33	209	5,5%	34
Střední Čechy	77	145	33	255	6,7%	59
Jižní Čechy	252	102	37	391	10,3%	81
Západní Čechy	197	110	72	379	10,0%	100
Severní Čechy	350	201	89	640	16,9%	105
Východní Čechy	193	171	72	436	11,5%	96
Jižní Morava	307	248	123	678	17,9%	114
Severní Morava	357	322	113	792	21,0%	220
Celkem ČR	1830	1378	572	3780	100,0%	809
Celkem v %	48,4%	36,5%	15,1%	100,0%		

Z celkového počtu **3 780** nově evidovaných případů dětí ml.- 15 let a mladistvých klientů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem bylo nejvíce, tj. **1 226 případů** evidováno v souvislosti s přípravou tzv. zprostředkování řešení konfliktu neboli **ZRK**.

V souvislosti s tím, z jakých zdrojů přicházejí střediskům PMS podněty k zahájení činnosti v rámci případů projednávaných v přípravném řízení a řízení před soudem lze říci, že nejvíce podnětů k zahájení činnosti střediska PMS získala od policie – viz tabulky v příloze. To je pochopitelné zejména s ohledem na povinnost policejního orgánu

vyrozumívat PMS o případech mladistvých, ve kterých bylo zahájeno trestní stíhání.

Největší vytíženost středisek v rámci vykonávacího řízení u dětí ml. 15 let a mladistvých klientů projednávaných podle zákona č. 218/2003 Sb. byla v oblasti agendy spojené se zajištěním výkonu výchovného opatření – **dohledu probačního úředníka** (§ 93/1a zákona č. 218/2003 Sb.), kde se jednalo o **629 případů** (tj. 39,9% z celkového počtu **1 378** případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení dětí ml. 15 let a mladistvých klientů). Ve vykonávacím řízení mladistvých klientů projednávaných podle trestního zákona bylo nejvíce případů řešených v souvislosti se **zajištěním výkonu trestu obecně prospěšných prací** – jednalo se celkem o **359 případů** z celkového počtu **572** případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení mladistvých klientů.

Z hlediska typu získaných podnětů k zahájení činnosti PMS v rámci vykonávacího řízení byl středisky získán největší podíl podnětů od soudů – dále viz tabulky v příloze.

10. Poznatky získané formou dotazníkového šetření

Zpracování poznatků o trestu OPP získaných od respondentů formou dotazníkového šetření. Respondenty jsem vybírala z profesních skupin, které se podílejí na ukládání či výkonu trestu OPP. Jedná se o soudce Okresního soudu v Prachaticích (odpovědi poskytli 3 soudci), státní zástupce Okresního státního zastupitelství v Prachaticích (3 státní zástupci), probační pracovníky (2 pracovníci) a pověřené pracovníky obcí a obecně prospěšných institucí, u nichž jsou OPP vykonávány(jedná se o 5 pracovníků).

První otázka zněla, zda považují legislativní úpravu trestu OPP za vyhovující. Na ni navazovala druhá otázka, kdy v případě, že respondenti odpověděli na předchozí otázku „Ne“, měli uvést, v čem spatřují nedostatky v legislativní úpravě.

Soudci shodně odpověděli „spíše Ano“, tedy že legislativní úpravu považují spíše za vyhovující. U státních zástupců 2 odpověděli stejně jako soudci „spíše Ano“. Jeden státní zástupce odpověděl „spíše Ne“ a nedostatky spatřuje v tom, že v případě přeměn neodpracovaných hodin, jedná se o nepodmíněné tresty nízké, že výkon trestu nemůže být ekonomický pro stát, ani výchovný pro odsouzeného. Probační pracovníci pak považují legislativní úpravu trestu OPP za nevyhovující, přičemž by navrhovali snížení maximální zákonné výměry trestu OPP na 200-250 hodin, vyžadují souhlas

obžalovaného s uložením trestu OPP a zakotvení povinného předjednání uložení trestu OPP s PMS. Z pracovníků obcí a obecně prospěšných institucí, kteří na tyto otázky odpověděli, se 2 domnívají, že legislativní úprava není vyhovující a navrhují jasně a přesně stanovit povinnosti odsouzených při výkonu OPP a mít více možností, jak donutit odsouzené pracovat. Jeden zástupce obce považuje legislativní úpravu za plně vyhovující, ostatní nedokázali posoudit.

Třetí otázka zněla, zda by mělo být uložení trestu OPP podmíněno zákonnou podmínkou souhlasu obžalovaného. Na tuto pak navazovala otázka čtvrtá, kdy pokud respondenti na předchozí otázku odpověděli „Ano“, zda považují za vhodné, aby byl souhlas opatřen v řízení před soudem nebo již nebo již v předcházejícím stádiu řízení. Soudci se shodně domnívají, že uložení trestu OPP by nemělo být podmíněno zákonnou podmínkou souhlasu obžalovaného. Dva státní zástupci jsou rovněž tohoto názoru. Jeden z nich pak uvádí: „S nesouhlasem jsem se ještě nesetkal, v případě neochoty signalizované u hlavního líčení OPP ukládány nejsou.“ Probační pracovníci jsou názoru, že uložení trestu OPP by mělo být podmíněno zákonnou podmínkou souhlasu obžalovaného a souhlas by mohl být opatřován jak v řízení před soudem, tak i v předcházejícím stádiu trestního řízení. Z pracovníků obcí, kteří na tuto otázku dokázali odpovědět, se jeden domnívá, že by souhlas obžalovaného podmínkou uložení trestu OPP být měl a opatřovat by se měl jak v řízení před soudem, tak i v předcházejícím stádiu řízení, a jeden pracovník se domnívá, že by souhlas o obžalovaného neměl být podmínkou uložení trestu OPP.

Pátá otázka zkoumala názory respondentů, zda trest OPP je vhodný pro trestný čin, za který hrozí trest odnětí svobody do 12 měsíců, 2 let, 3 let, 4 let, 5 let. Tato otázka byla položena všem skupinám respondentů. Přitom jen 2 respondenti pokládají za vhodnou hranici 5 let, ostatní by navrhovali její snížení. Dva soudci se domnívají, že trest OPP by měl být ukládán za trestné činy, za které hrozí trest odnětí svobody nejvýše 2 roky, jeden soudce 3 roky. Státní zástupci navrhují rozdílné snížení této hranice (12 měsíců, 2 roky, 3 roky), jeden pak považuje současnou platnou úpravu, kdy lze uložit trest OPP za trestný čin, za který hrozí trest odnětí svobody až na pět let, za vyhovující. Z probačních pracovníků jeden označil hranici 5 let, druhý hranici 3 let. Ze zástupců obcí a obecně prospěšných institucí dva navrhují hranici 12 měsíců a dva 2 let, a to především z obav,

aby u nich práci nevykonávali pachatelé závažnějších trestných činů.

V šesté otázce jsem zjišťovala názory na maximální zákonnou výměru počtu hodin uložených jako trest OPP. Soudci jsou v tomto ohledu na pachatele nejpřísnější, dva by navrhovali maximální výměru počtu hodin OPP zvýšit na 600 hodin, jeden je pro zachování současné výměry 400 hodin. Státní zástupci jsou spíše pro zachování současné výměry 400 hodin, jeden navrhuje maximální výměru zvýšit na 500 hodin i více při současném prodloužení lhůty pro odpracování OPP. Naopak probační pracovníci považují současnou maximální výměru 400 hodin za příliš vysokou a navrhují její snížení na 200 hodin. Pracovníci obecně prospěšných institucí se k této otázce staví tak, že se současnou výměrou 400 nemají problémy, jen jeden navrhuje její snížení na 200 hodin.

Sedmá otázka zněla, zda je trest OPP v České republice uplatňován dostatečně. Soudci na otázku odpověděli, že ano nebo spíše ano. Stejně byly i odpovědi státních zástupců. Probační pracovníci se rovněž domnívají, že trest OPP je v České republice uplatňován dostatečně, jeden k tomu ale dodává, že je uplatňován více, než by bylo vhodné. Pracovníci institucí, kteří byli schopni odpovědět, jsou rovněž názoru, že trest OPP je v ČR uplatňován dostatečně.

V osmé otázce byli respondenti dotázáni, v čem spatřují největší problémy s výkonem trestu OPP. Soudci se shodují na tom, že největším problémem s výkonem trestu OPP je neochota a nezájem odsouzených vykonat trest a záměrné vyhýbání se výkonu trestu, což následně vede k jejich přeměně v trest odnětí svobody. Jeden ze soudců rovněž spatřuje problém v nedostatku vhodných pracovních míst. Státní zástupci k těmto dvěma problémům ještě přidávají nedostatečnou kontrolu nad výkonem trestu OPP, včetně nedostatečné evidence odpracovaných hodin, dále problémy v průkaznosti podkladů při rozhodování o přeměně či neochotu odvolacího soudu potvrzovat nařízené přeměny bez obsáhlého prověřování podkladových materiálů. K dalšímu vážnému problému jeden státní zástupce vyjádřil následovně: "Neochota pachatelů trest vykonat a časté přeměňování OPP na trest nepodmíněný. V mnoha případech to souvisí se soudem zvoleným druhem trestu u určité skupiny pachatelů, kteří jej zpravidla ani zčásti nevykonají." Probační pracovníci pak největší nedostatek s výkonem trestu OPP spatřují v ukládání trestu nevhodným osobám. Jako problém vidí rovněž neznalost zákonné úpravy ze strany zadavatelů prací. Pracovníci institucí pak shledávají problémy

zejména v ukládání trestu nevhodným osobám , jako jsou recidivisté nebo nezaměstnaní, kteří nevyvíjí téměř žádnou snahu trest OPP vykonat a v nedostatku vhodných prací pro tyto osoby.

Závěrem bych chtěla poukázat na to, že z uvedených odpovědí lze zjistit, že na stejné otázky odpovídaly různé skupiny respondentů různě, zejména se pak lišily pohledy soudců a státních zástupců na straně jedné a probačních pracovníků a pracovníků obecně prospěšných institucí na straně druhé. Soudci a státní zástupci hrají důležitou roli zejména při ukládání trestu OPP (i když soudy činí i další rozhodnutí v průběhu trestu) a trest OPP přisuzují zejména roli represivní, probační pracovníci a pracovníci obecně prospěšných institucí mají na starosti zejména výkon trestu OPP a snaží se o nápravu pachatele a upřednostňují výchovnou roli tohoto alternativního trestu. Obě strany si představují rozdílně i vzájemnou spolupráci.

(ukázka dotazníku viz. Příloha)

11. Závěr

Náplní této práce byla problematika alternativních trestů. Vznik trestu je vázán na uchopení výkonu spravedlnosti státem. Systém sankcí trestního práva *de lege lata* má plnit regulativní funkci, jejímž účelem je chránit společnost před nebezpečným deviantním chováním. Druhy sankcí jsou *expressis verbis* vyjádřena v ust. § 27 zák. č. 140/1961 Sb., trestním zákoně v platném znění – jedná se o trest odnětí svobody a dále o tresty nespojené s odnětím svobody.⁴⁴⁾ Z posledních reformních aktivit vztahujících se k trestu se jako pozitivum jeví přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a Mediační službě, zákona č. 265/2001 Sb., kterým byly novelizovány zákony č. 140/1961 Sb., trestní zákon a č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudu.

Tresty nespojené s odnětím svobody mají oproti nepodmíněnému trestu odnětí svobody mnoho pozitivního, proto je nutné omezit ukládání nepodmíněného trestu jen na pachatele závažných kriminálních deliktů. Většina pachatelů ale není narušena natolik, aby jim musel být uložen nepodmíněný trest odnětí svobody. V oblasti trestání je proto nutné vytvořit takovou hierarchii sankcí, v jejímž rámci bude nepodmíněný

⁴⁴⁾ Jelínek, J. a kol: Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. Praha .Linde a.s.,2001 str.39

trest odnětí svobody chápán skutečně jako ultima ratio (krajní, poslední prostředek), nebo spíše jako ultima remedium (poslední lék) a bude kladen důraz na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele.

Tato práce si kladla za cíl přiblížit problematiku trestu a zhodnotit působení legálních forem trestu. Doufám, že se mi podařilo vystihnout to podstatné co se týče alternativních trestů a přispět tak k pochopení této problematiky případných zájemců o tuto práci.

12. Seznam použité literatury

1. Kratochvíl, V. a kol.: Trestní právo hmotné. (Obecná část). II. Vydání. Brno. MU Brno, 1996
2. Novotný, O. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Praha. Codex, 1997
3. Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou. Praha, Linde a.s., 2001
4. Inciardi, J. A. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994
5. Černíková, V., Makariusová, V. Sociální ochrana. Praha, 1996
6. Alternativní opatření k trestu odnětí svobody. České vězeňství, 1995
7. Suchý, O., Válková, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody. Právní rozhledy, 1996
8. Vanduchová, M.: K novému trestu obecně prospěšných prací. Právní praxe, 1996
9. Balzer, J.: Trest obecně prospěšných prací, 1997
10. Vůjtěch, J. a kol.: Základní poznatky z výzkumu institutu obecně prospěšných prací. České vězeňství, 2000
11. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha, 2000
12. Draštík, A. : Ještě k výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 1999
13. Draštík, A., Hasch, K., Kabátová, I. : K výkonu trestu obecně prospěšných věcí, Trestní právo, 1999
14. Winterová, A., a kol.: K výkonu alternativních trestů. Právní praxe, 1993
15. Mach, V.: Stručně k problematice ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací. Trestní právo, 1997
16. Houbová, D. a kol.: Psychologie pro právníky. Brno. MU Brno, 1999
17. Netík, K. a kol.: Koncepce rozvoje vězeňství v ČR. Obnovené vydání, 1998
18. Zákon č. 257/200 Sb. o Probační a Mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
19. [http:// www. spj.cz/opp](http://www.spj.cz/opp)
20. [http:// www.spj.cz/opp/výkon/článek 02.htm/](http://www.spj.cz/opp/vykon/clanek_02.htm/)
21. [http:// trestni2.juristic.cz](http://trestni2.juristic.cz)

13. Přílohy

1. Trestní statistika soudů
2. Zákon č. 257/200 Sb. o Probační a mediační službě
3. Statistika pro všechny věkové kategorie za kraje ČR
4. Dotazník o trestu obecně prospěšných prací